

KVĚTEN 1912.

ČÍSLO 5.

Dr. JOS. KRATOCHVIL:

K padesátinám dra Pavla Vychodila.

Jistě velkou chybou na naší straně jest, že nedoceňujeme v čas vynikajících svých mužů. Neučíme se tu od nepřátel, ač bylo by toho tak velice třeba. Co hluku nadělá se jinde s abrahamovinami různých veřejně činných českých učenců neb politiků. Kolik bombastů a planých frázi se tu namluví a napíše o lidech někdy téměř bezvýznamných. A klame se tak veřejnost, staví se falešné modly, v omyl bývají uváděni ti, kdož nemají příležitosti, aby sami poznali význam toho neb onoho spisovatele.

U nás pak téměř bez ozvuku přešlo se přes padesátiny muže vskutku význačného, muže, který, kdyby byl stál v řadách stran t. zv. pokrokových, byl by jistě označen za učence evropského jména, za filosofa z největších v českém národě. A jest jím skutečně! Ale že jest knězem a řeholníkem, že jest upřímným katolíkem — nevzpomělo se naň (vyjma některých moravských katolických listů) nikde. Tak váží si český národ svých velikánů!

Dne 18. m. m. slavil padesáté svoje narozeniny tichý filosof brněnský Thdr. Pavel Vychodil, filosof tak nadaný, že již ve mladistvých letech překládal a výtečně komentoval Aristotela.

Co to znamená překládati a komentovati Aristotela, jaké to předpokládá vědění předběžné, jaké to značí studium — dovede pochopiti jen ten, kdo důkladněji se zabýval studiem řecké filosofie. A překlad i poznámky Vychodilovy ukazují že pokusil se tu o český výklad velkého Stagirity duch hluboký, duch chápající i nejtěžší záhady antické, duch, jemuž právě největší filosof starověku zdál se rovnocenným.

Svémi překlady a výklady Aristotela podal dr. Pavel Vychodil celému českému hnutí, thomistickému a tím zdravé filosofii křesťanské v národě českém, nutný základ a podporu. Od prací Vychodilových teprve možno mluvíti o české filosofii křesťanské — o novothomismu v Čechách. Z Aristotela přeložil dosud P. Vychodil: „Knihu o básnictví“, „Knihy o duši“, „Ethiku Nikomachovu“ a „Politiku“. Nejdůležitější spis Aristotelův „Metafysiku“ pro

častou churavostí a přílišným zaneprázdněním asi v tiskárně stále bohužel nevydává, ač vím, že téměř jest úplně hotov. Ostatně časté narážky na „Metafysiku“ v jiných spisech Vychodilových dokazují, že pracoval na jejím překladě již před dávnou dobou.

Vychodilovy překlady z Aristotela a zvláště geniální jeho *Komentář* vzbudily zaslouženou pozornost celé české vědecké veřejnosti. Oficiální zastupcové filosofie u nás (na příklad Masaryk, Čáda jiní) zmiňují se o nich s největším obdivem a úctou. Mluvílo se o tom, že dr. Pavel Vychodil měl býti povolán na filosofickou fakultu university pražské. Že k tomu nedošlo, jest co nejvíce litovati nejen v zájmu vědy české nýbrž i pověsti staroslavné naší university. Jím byl by nový proud filosofický rozvířil intensivnější činnost. Posluchači byli by měli příležitost slyšeti různé názory o světových záhadách, byli by volně mohli si voliti přednášky buď ve „škole realistické“ nebo křesťanské — —

Ze samostatných prací filosofických nebo filosoficko-theologických dra Vychodila jmenuji „Důkazy jsoucnosti boží a dějiny jejich“ (v Brně 1889), „Apologie křesťanství“ ve 2 dílech (v Brně 1896), „Poetiku“ a „Básnictví a mravouku“ (v Praze 1898). — Všecky tyto spisy ukazují, jak svérázný jest filosofický profil Vychodilův. Jeho „Apologie křesťanství“ není jenom prvořádný spis svého druhu, nýbrž i spis speciálně pro potřeby české intelligence určený a s ohledem na české poměry zpracovaný. Máme nádherná apologetická díla německá, francouzská, anglická i vlašská, ale spis Vychodilův psán jest methodou, jež nejspíše nás uchvátí a dojme. Mohu dotvrditi z vlastní zkušenosti i z vyznání celé řady mladých svých přátel, že „Apologie“ Vychodilova byla jím a jest stále vodítkem a rádcem v nejtěžších otázkách a pochybách náboženských. Přiznávám, že není „Apologie“ Vychodilova psána snadně, ale to se mi právě líbí. Žádá na čtenáři obět, hloubání, přemyšlení — ale tím i zajišťuje skutečné proniknutí a plný užitek.

Velmi cenným apologetickým dílkem jsou jeho „Důkazy jsoucnosti Boží“, jakási to předpříprava k vlastní „Apologii křesťanství“. Obě tyto práce dokazují, jak správně pochopil Vychodil význam filosofie thomistické. Nevidí ve sv. Tomáši vrchol a tím nehybnost, jak leckde mylně se thomismu rozumělo, nýbrž naopak živý pramen vznětů a myšlenek, který nutno obohacovati zdravými proudy doby moderní. Filosofie Vychodilova jest tedy zároveň křesťanskou a thomistickou, ale i moderní a novou. Škoda, že neprovedl této synthesy v některém speciálním díle filosofickém, nýbrž jen příležitostně. Měli bychom tak vzácný systém moderní křesťanské filosofie; — něco podobného jako mají Němci v díle Gutberletově nebo Francouzi v díle Mercierově.

Jak vážně a svědomitě pojímá Vychodil každý svůj pojem a názor, může dokázati úryvek z dopisu, který mi v roku 1905, kdy uveřejňoval jsem první ukázkou své knihy „Záhada Boha ve filos. antické“, psal: „Stran Aristotela chtěl jsem upozorniti, že citáty (na př. „O duši“ v článku Vašem) znamenají strany, sloupce a řádky berlínského vydání, tedy 405 (54) b. (druhý sloupec) 11. (řádek). Řádky překladů mých ovšem se s originálem neshodují, ale citace ona aspoň přibližně přispívá k orientaci: *Nous anakar* — ovšem může býti překládán „duch“ (— tak totiž ve své „Zahadě“ já jsem přeložil —) ale jen jakousi prolepsi toho, quod est demonstrandum, a té se já chtěl vyhnouti.

Mně zdá se „duch“ tak specificky křesťanským, že se slova toho ostýchám užítí za kterýkoliv pojem psychologie předkřesťanské, nevyjímajíc ani platonské ani aristoteléské“.

Knihami „Poetika a „Básnictví a mravouka“ projevili dr. Pavel Vychodil zájem pro otázky esteticko-ethické. A možno říci bez přehánění, že i tu filosofický jeho duch stejně jako v problémech metafysických projevili se skvěle. Zájem Vychodilův o otázky estetické a literární nejlépe se uplatnil v kritikách jeho v „Hlídce“, jež na počátku měla právem název „Literární Hlídka“. Tu bystrými, svižnými a odhodlanými posudky svými ovládal Vychodil v letech 90. téměř celou českou literární kritiku. Nepsal ovšem všechno sám, ale dovedl si získati spolupracovníky, kteří tvořili dlouho v Čechách obávanou „moravskou kritiku“. Ale byla to zdravá kritika a k „Hlídce“ družili se tehda vynikající pracovníci literární.

Životopisem Františka Sušila ukázal Vychodil mladým kněžím moravským a vůbec všem Moravanům vzor velkého muže, kněze a buditele. V „Sušilovi“, ukázal nám Vychodil, jak krásně může se snoubiti v srdci pravá láska k vlasti i církvi. Dílo Vychodilovo nejen po této stránce vlastenecké a výchovné, nýbrž i po stránce literárně-historické jest vzorem nestranné, podrobné a ucelené studie literární.

Filosofický, apologetický a literárně historický význam dra Pavla Vychodila nebyl by úplně doceněn, kdybych se nezmínil obšírněji o hlasateli myšlenek a snah jeho, o revui „Hlídce“, kterou již 29. rok rediguje a udává tak směr myšlenkový moravského, z části i českého katolicismu. „Hlídka“ dle intencí Vychodilových má býti revui pro inteligenci, přehledem všech soudobých význačných zjevů vědeckých a kulturních vůbec. Vychodil snaží se co nejvíce udržovati „Hlídku“ na této výši. Nedaří-li se mu to vždy, není to vinou jeho, ale vinou poměrů. Psal mi jednou (28. ledna 1908): „Maje styky s „Č. Myslí“ a snad i jinými redakcemi, ráčíte zajisté sám vědět, jak se u nás těžko rediguje; já sice redakčních zákulisí těch neznám, ale dle dlouhé praxe své vidím, jak se ty sešity „Č. M.“ „N. D.“ atd. pracně stloukají, vidím to dle obsahu. A mně se nevede jinak. Mnohý nakousne, tu a tam příležitostně něco pošle, ale není spolehu, že bude tak činiti pravidelně; a když pravidelně, tedy se zase pošle ledajačina.“

Avšak dr. Vychodil i za takových těžkých poměrů dovede vésti „H“, tak že bez odporu se uznává za první českou revui. Ani nepřátelé katolického hnutí nespoří vzhledem na „Hlídku“ pochvalou. A „Hlídka“ také jest hojně čtena. Všiml jsem si za doby svých universitních studií v Praze, která revue česká jest nejdříve a nejprve čtena v universitní čítárně — a byla to „Hlídka“. Když při příležitosti oznámil jsem to dru Vychodilovi, psal mi: „Jsem tím příjemně překvapen, doslovně překvapen, a to proto, že soukromých odběratelů laických v Čechách jest málo.“ Při této příležitosti projevili zdravou myšlenku, kterou s chutí opakuji: „Vím, že jisté „liberální“ spolky (— dnes by byl řekl pokrokové“ —) a čítárny rády obtěžují nás „klerikály“ žádostmi o bezplatné zaslání našich časopisů, kdežto ty „liberální“ si platí. Já to nepokládám za potřebné, raději kde mohu pomáhám ústavům a spolkům našim.“

„Hlídka“ má však, Bohu díky, také značný kadr odběrateľstva. Jen bylo by povinností naší ještě více ji šířiti. Ale pravil mi kdysi Vychodil: „Naši

stoupenci nejsou tak útoční jako jiní, ano ani té adresy se jim nechce napsati, abychom věděli, kam zaslati „Hlídku“ na ukázkou. Vim, že kdybychom v Praze pronikli, mnohý škrábal by nesměl naší věci tak tupiti, jak se děje a oni to také vědí; proto — —“.

Nuže myslím, že nejmilejším uznáním jubilejním bylo by dru Vychodilovi, kdyby vědecky pracující naši stoupenci všichni se přihlásili pod jeho vedení a přispívali každý ze svého oboru do „Hlídky“ a ostatní přátelé kdyby se přičinili o rozšíření „Hlídky“, aby značila protiváhu nepřátelům a otvírala oči indifferentním neb zaslepeným.

Chtěl jsem svým článku ukázati jen na význam dra Vychodila jako filosofa a učence vůbec. Avšak zasloužil by si zajisté i ocenění jako praktický pracovník národohospodářský v různých ústavech brněnských (na př. v „Obch. Zádruze“), jako lidumil a šířitel lidové četby.

Vychodila jsem svrchu nazval „Tichý filosof“ a není věru vystižnějšího jména pro dra Vychodila. Jeho skromnost, klid a tichá povaha — jsou charakteristickou jeho vlastností.

Na konec několik životopisných dat. — Dr. Pavel Vychodil narodil se v Přemyslicích na Moravě dne 18. dubna 1862. Gymnasium studoval v Kroměříži. Vstoupil pak do kláštera benediktinského ve staroslavném Rajhradě. Bohosloví studoval v Solnohradě a v Brně. Řeholní sliby skládal 18. října 1885 a na kněze byl vysvěcen 26. července 1886. Roku 1890 povýšen byl na doktora theologie. V klášteře rajhradském byl lektorem theologie a novicmistrem. Od roku 1896 žije v Brně, kdež jest ředitelem Papežské tiskárny benediktinů rajhradských. Byl vyznamenán hodností konsistorního rady. Jest dopisujícím členem české akademie Františka Josefa pro vědy a umění v Praze.

Dr. OTAKAR TAUBER :

Obraz soudobého školství v Bavorsku.

Školstvím rozumím vyučování i výchovu. Sestavil jsem si studiem na cestách přes třicet otázek či hledisk, dle nichž jsem zvláště v Bavorsku snažil si získati jasný obraz školství tamního, jeho met a snah, method a vymožeností. Obraz školství je dnes vůbec velmi pestrý, neboť kde kdo reformuje o překot a zapomíná na podmínky pravé, účelné reformy; totiž: „Co se má reformovat, jak se má reformovat, kdo má reformovat a kdy?!“ Jak mnozí zapomínají, by se tázali napřed: „Je to, co je nové, vždy též lepší?“ Sami vychovatelé dnes doznávají, že pro množství požadavků na školu kladených a to sociologických, filosofických, vědeckých, státoobčanských, hospodářských, atd. atd. nedosahuje škola vlastně nic důkladného nebo často jen zmatek. Děti dnes rychleji dospívají; s tím třeba počítat. To dobře prozírá Pius X. a proto moudře naléhá, by děti byly dříve než dosud vedeny ke sv. svátostem. Právem též zdůrazňuji za nynější se vzdávající nevázanosti dorostu školního vynikající pedagogové, laici, výchovu

charakteru a to: Paulsen, Rein, Foerster, Zollingr, Auer, Weber, Kerschensteiner, Natorp, Willmann, Eucken atd., ovšem různými cestami. Rein, Foerster, Zollingr, Auer, Weber, Willmann, Eucken žádají nezbytnou nutnost náboženství pro mravnost, byť se neshodovali o jeho obsahu.

V Bavorsku pečují více než u nás o mládež poškození. Škola pokračovací trvá do 16 let a je závazná pro chlapce i děvčata. Státní ministr bavorský Wehner označil úkol školy pokračovací takto: „Škola pokračovací má na základě nábožensko-mravném a vlasteneckém přispívati k tomu, by z mladých lidí vzhledem na jejich příští povolání a dané poměry vychování byli lidé duševně i tělesně zdatní“. Tento požadavek zdůraznil i císař rakouský v trůnní řeči. Škola bezbožecká je továrna pro anarchisty. Kdo láme kříže, láme i trůny. Škola musí tedy dáti dorostu úctu k oltáři i koruně. Na loňské konferenci v Aschaffenburgu pravil 24. července biskup špýrský Dr. Faulhaber: „Vůči snahám, usilujícím vyloučiti náboženství ze škol pokračovacích, snažím se sesaditi královnu s trůnu, stavíme trůnní právo náboženství ve škole pokračovací z důvodů mravně pedagogických. Pro výchovu lidí zdatných je náboženství nenahraditelnou hodnotou nadpřirozenou. Stavíme svůj požadavek v zájmu sociálně výchovném. Pokud metody náboženství se týče, přeji si především u katechety osobní vřelost. Nejskvělejší dialektika nenahradí osobní vřelost, která příkladem nebo poutavou scénou z dějin domácích vyučování oživuje. Katecheta je katechezí. Musí však také mimo školu stýkati se s mládeží a také pro sportovní zábavu smysl míti. Druhou podmínkou je časovost. Katecheta věnuje tedy zvláštní pozornost otázkám, jež byly v okruhu školy jeho vyvolány letáky neb schůzemi socialistickými neb volnýmyšlenkařskými. Ale pak ať operuje více poutavými populárními argumenty než mračnem důkazů theologických!

Kdo dbá a žádá u nás vyučování náboženské ve školách pokračovacích, odborných, lesnických, obchodních, průmyslových a hospodářských?! O mládež poškození v Bavorsku pečuje stát, církev, společnost. Existuje v Mnichově státní svaz péče o mládež dorostlou. Církev tu má diecesní svazy pro ochranu mládeže, které staví útulny, zřizují besídky učňů a zavadějí pro dívky patronáty, kde se dívkám v neděli dostává poučení, četby i zábavy. Jednotlivci zřídili četné spolky omladiny. Škola pokračovací má 6 hodin týdně. Vzdělání učitelstva se věnuje péče a pozornost živá. Učitel obecné školy musí vychoditi celou obecnou školu, 2 léta praeparandy (přípravky) a pak šest let semináře (ústavu) učitelského. Když nastoupí, je tedy aspoň 22 roků star. Učitelstvo požívá u lidu vážnosti, jako kdysi u nás; ovšem že většinou smýšlí a cítí s lidem katolickým. 4 roky je učitel výpomocným. Učitelé na ústavech učitelských musejí míti 4 semestry university. U nás abiturienti z gymnasií a reálek se hrnou na učitele a na to konto již v septimě a oktávě mnoho nedělají. Když jsem je k pili povzbuzoval, pravili: „Já budu učitelem — nepůjdu na vysokou školu!“ Pravil jsem: „Právě učitel má býti vysoce vzdělán; neboť musí znáti vlastně všecko“. O vyšší sebevzdělání pečují učitelé privátně, ale dbá o ně i vláda a university. V Mnichově si učitelé zřídili psychologickou laboratoř, universita pro ně pořádá kursy a město vydržuje permanentní výstavu pomůcek. Stát podporuje školství odborové, živnostenské a obchodní. Veškerí veřejní

činitelé vycházejí ze zásady, že náprava musí vyjít ze školy obecné, ze spodu, od základu. Professoři středoškolští konají státnici d v o j d í l n o u. V každé škole městské jsou sprchy a kuchyň. Centrála učitelů německých žádá pedagogické akademie. Na ní má se učit mimo jiné filosofii, pedagogice, hygieně, právu a hospodářství. Proti akademii, jako samostatné škole vysoké se vyslovují professoři universitní: Meumann v Halle, Sachse v Hildesheimu, Kerschensteiner a Andreoe v Mnichově, Rein v Jeně. Pro akademii samostatnou jsou: Lehmann, Brahn, Rissmann, Seyfert, Sallwürk. Všichni se však shodují v tom, že touze učitelstva se má vyhovět aspoň dvouletou fakultou pedagogickou, organicky sloučenou se stávajícími universitami. Muthesius upozorňuje, že v Bavorsku, Sasku, Hessensku, Württembersku, Oldenburku, v Curychu a Ženevě jsou učitelé na university připuštěni. Závazné návštěvy university pro všechny učitele obecných škol, praví Muthesius i Lehmann netřeba. Samostatná „vysoká“ škola pedagogická je ve Fryburku švýcarském (a to dámská) v St. Cloud ve Francii, v Kopenhagenu v Dánsku. Dr. Tögel navrhuje pro učitele obecných škol schema studia následovně: Obecnou školu, učitelský ústav, na to praktickou působnost na škole obecné a pak studium pedagogiky na universitě, což se zamlouvá všem. Pro učitele učitelských ústavů: Obec. školu, ústav, praxi na obecné škole, studium pedagogiky na universitě a pak odborná studia universitní. Pro gymnasiální profesory: Obecnou a střední školu, studium pedagogiky na universitě, praxi a pak universitní studia. Že i profesorům třeba znalosti metodiky a pedagogiky, dnes je zřejmo a bude nutno třeba co nejdřív uskutečnit i u nás. Gymnasiální studium trvá v Bavorsku devět let; exhorta přes jednu neděli, sv. přijímání 4krát ročně. Professoři bavorští, byť smýšleli konservativně, čile usilují, by i střední školství bylo časověji zorganizováno a svému účelu líp vyhovovalo. Humanitní i reální vzdělání považováno je tam za rovnocenné. Aby žáci nebyli přetěžováni, vyučuje zpravidla jeden a týž profesor latině, řečtině, němčině a dějinám. Zásadou je multum ne multa. Zbytečný ballast mluvnický je, — pokud lze ovšem, odstraňován. K čemu 600 slůvek z latiny v I. třídě nazpaměť? K čemu ve II. třídě znát všechna nepravidelná vokabula? K čemu ve III. třídě znát počet obyvatel téměř všech měst? Domácí úlohy jsou pochybný; těžiště úkolů je kladeno do školy. Klassikové nebyli psáni jako četba pro mládež; jsou tedy pro určené jim školní stupně těžcí. Četby z Livia, Kurtia, Xenofonta nemá býti tak mnoho žádáno. Žáci nemají se učit jen myslet a vidět, ale i chtět! Professor Kemmer dí: „Střední škola, která nevzdělá chovance tak, aby, když opouští ústav, zprotivili si lež, je bezcenná“. Žádá, bychom pokračovali zvolna, ale důkladně. Práce kvapná není platná! Z dramát stačí Euripides a Sofokles. Tělocvik nebudiž přeháněn! Když ohlásíte žákům, že hodina tělocviku odpadá, těší se tak jakby jinou hodinu zprofitovali. Studenti mají v Bavorsku seznamy dobré četby, sobě přizpůsobené životopisy svatých a velkých geniů, výběr z knih nejlepších spisovatelů. U nás došlo sotva k pokusu v těchto důležitých věcech! Professor Kornelius vytkl cíl střední školy 10. prosince 1909 v Mnichově takto: „Ze střední školy mají vycházet státní občané, kteří dovedou samostatně soudit. Žáci nemají býti jen nádobou přijímající, nýbrž vzdělání v osobnost samostatně jednající. Vedle povinných předmětů budiž jim dána na stupni vyšším možnost, aby se vzdělali vzhledem k budoucímu svému povolání! K har-

monické osobnosti patří též pravé vzdělání charakteru. Budiž podporována v některém oboru i produktivnost žáka!" Kerscheneiner dodal: „Jedno dobře vědět a vykonávat je víc než polovičatost v tisícerých věcech. Méně vědění, ale více hloubky a proto třeba vyškoliti schopnost pozorovací a praktickou! Professor Rehm pravil: „Slabší žák, když má zjevně dobrou vůli, budiž podporován. Pedagogika vůle měla by býti intensivnější! Professoři bavorští mají nejen svůj Věstník, ale i „Listy pro školství gymnasií“, v nichž probírají prakticky odborné věci ze zkušenosti. V žactvu budí smysl pro vše pravdivé, dokonalé, mravné a dobré. Špatná četba je odstraňována častější revisí knihoven. U nás pro dobrou četbu činíme málo, proti špatné se téměř nečiní nic. Smysl esthetický a jemný vkus buzen je obrazy nástěnnými nejen názornými, ale i uměleckými. Pro žactvo pořádána příslušná vybraná divadla; navštěvují musea, výstavy, chrámy, místa památná a cestují. Vítáme, co začíná „Svatováclavská Matice Školská v Praze u nás pro katolické studující co do cest a feriálních osad. Ve škole jsou čteny i stati z knih dobrých samých; dbá se na uctivé, slušné chování a na čistotu. Zpěv a kreslení se ovšem i v Bavořích účinně pěstuje; děti ilustrují články a děje i fotografují. Péče o děti slabomyslné provádí soukromní i veřejní činitelé v Bavorsku pérem, slovem, studiem i skutkem. Knihy pro ně jsou obrázkové; sestaven pro ně atlas, jenž podává co nejméně materialu, ale co nejvíc přehledu. Dítě slabomyslné patří ne do poslední, ale do první lavice. Výchova dětí slabomyslných vyžaduje studium experimentální pedagogiky. Dítě musí býti naváděno, jak se má učit. Návod dává Ebert a Zimmermann v Archivu pro psychologii IV. 1.

Je hříchem na dítěti tom, když se ho chce škola co nejdřív zbavit. Stupeň slabomyslnosti určíme dle toho, zda a jak dovede dítě podat „úkol volný“. Učitelům se musí dostat na ústavě již zvláštního poučení o dětech slabomyslných. Slabomyslnost rapidně roste v nejzastrčenější vesničce i velkoměstech vlivem alkoholu, rozkladem žití rodinného a jinými neřestmi. 80% hluchoněmých je vlastně slabomyslných, neboť slyší. Mezi slabomyslné mají býti čítání i kolikaletí repetenti; ti hlavně učitele a kněze zajímají. Pro idioty, kretiny a mongoly jsou a mají být ústavy. V Hildesheimu nařizeno, by dítě slabomyslné ve třídě o jednom školním roce nebylo déle než 2 léta, ve třídě o 2. škol. rocích ne déle než 3 léta. Třídy pomocné pro děti slabomyslné by lehko mohly již teď zavést naše sirotčince. Tolstoj dí: „Zdravá duše — zdravé tělo!“ Duše je principem vývoje. V Mnichově je experimentální psychologická laboratoř. Máme stanice povětrné, proč by nemohla býti na př. v Brně centrální laboratoř experimentální psychologie, spojená se stálou výstavkou pomůcek a knihovnou. Centrále by učitelé i kněží svá pozorování sdělovali?! Dr. Sickingen v Manheimu praví, že děti slabomyslné potřebují co nejvíc individualisace. Musí býti vyšetřeno, zda slabomyslnost je u dítěte určitého defekt rozumu nebo paměti, vnímavosti nebo vtipu. Učitelé dětí slabomyslných bude třeba znáti psychologii diferenciální, vyšetřující rozdíl nadání dle metody na př. kombinační; musí míti volnost plánu a co nejméně dětí, zvláště pak lásku. Abychom probudili čilost u dětí tupších, lze užiti „Tachystoskopu“ nebo jako v hudbě metronomu; dítě je nuceno rychleji číst. Aby se dítě naučilo rychle čísti, lze užiti točivého bubínku s písmeny, který ovšem paměť necvičí. Dr. Ach v Královci radí, co nejvíce budit vůli, sebedůvěru, pozornost a řídití představů určitým směrem.

Dr. Meumann dí: „Duch získá nejvíc prací duševní, cvikem paměti, učením se, důvody a pohnutkami.“ Jen metody vyzkoušené povedou k cíli; excessů třeba se chrániti. Dobrý učitel je nejlepším regulativem výchovy. Duch musí býti probouzen duchem. Dr. Willem s, prof. v Trieru, dí: „Hypnotismus a suggestce trvalých povah nevytvoří“. K péči o děti slabomyslné musejí přispět stát, země, okres, obec, rodiče, škola i společnost!

Velkolepý ústav založil farář Dominik Ringeisen v Ursberku, v němž je 1500 chovanců slabomyslných, hluchoněmých, slepých a kretinů, mrzáků a epileptiků. Ústav má přípravku pro nastupující, v níž se napřed aspoň poněkud ubožáci naučí mluvit, jísti, oblékat, chovat slušně a zlovykům odvykat. Hudba, dcera nebes, je těšitelkou ubohých. Ringeisen dí: „Národ ctí sebe nejvíc, když ani posledního nezapomíná. Čiňte dobře a pomůžete luštit otázku sociální. Jak se potěší, kdo zví, že ti, kteří často zmirají v chlévech a koutech, mají útulnu — pro obraz Boží na stupni nejnižším. Zde pro vydědence vše se vykoná, by se stali užitečnými společnosti.“ Ústav zmíněný sám se vydrží: má své hospodářství, pekárny, pilu, mlýn, všecky odbory živnostenské a řemeslné. Ústav je školou práce, má své léčebny, svůj pensionát a seminář pro vzdělání učitelek a vychovatelek, své dílny a cihelny i továren a 12 oddílů vyučovacích. Vychovatelky čerpají sílu, trpělivost a obětavou lásku z nevysychajících znajů náboženství. 500 sester sv. Josefa tu pracuje a přes 2000 osob tu zaměstnáno.

(Dokončení.)

Dr. JOS. KRATOCHVIL:

Věda a víra.

(Volné listy).

IV.

Myšlenky Eringenovy v 9. století rozšiřoval Remigius z Auxerre († 904), jenž mimo jiné komentoval Boëtiův spis *De consolatione philosophiae*. Učitel Remigiův Heirik z Auxerre projevil snahu k nominalismu, tím že psal o „jménu“ substance.

Počátkem desátého století zvrtila se filosofie v pouhou manii disputovací. Disputovalo se a hádalo o problémy až směšné. Jednou na př. byla velká disputace, který pojem jest užší, zda rozumný nebo smrtelný, jindy napsala se o podobné věci i celá kniha. Do té doby vládla nejlepší harmonie mezi vědami světskými t. zv. svobodnými uměními a theologií. Koncem století desátého a v jedenáctém začíná však rozpor mezi oběma směry, který postupem doby se zostřuje v protivu racionalismu a víry. Věda rozumová a věda na víře spočívající bojují o přednost.

Rationalismus i do theologie snaží se zavést Berengar z Tours († 1088). V něm vrcholí snahy, jež započal Jan Scotus Erigena. Avšak

známá jeho věta *per omnia ad dialecticam confugere* odstraňovala úplně potřebu víry, tak že problém vědy a víry zůstává u Berengara neřešen.

Proti rationalistickým snahám Berengarovým a jednostranných dialektiků vůbec, vznikly v extremu jednostranné snahy theologické. Hlavou těchto snah jest Ital Petr Damiani a Francouz Lanfrank. Tito byli by nejraději vůbec vyloučiti vědy světské ze škol. Jejich přepjatý fideismus přecházel leckdy až ve skeptismus.

Petr Damiani žádal, aby věda rozumová byla pouhou služkou zjevení — filosofie služkou theologie, a to ve smyslu skutečně extremním, jako by totiž skutečná pravda byla pouze ve víře. *Quae tamen artis humanae peritia siquando tranctandis sacris eloquiis adhibetur, non debet ius magisterii sibimet arroganter accipere, sed velut ancilla dominae quodam famulatus obsequio subservire, ne si praecedit, aberret* (Opera III. 54., 312.) Damiani šel ve svém odporu proti vědám světským tak daleko, že je pokládal úplně za zbytečné, že neuznal ani zásadu protivy v platnosti všeobecné; učil na př., že Bůh může skutečně učinit neskutečným.

Daleko mírnější ve svých projevech odporu proti vědě světské jest již Lanfrank († 1089). Neuznal ovšem práva dialektiky v oborech čistě theologických, ale přece jen ve spekulaci své, ač nerad, jak sám přiznává, užíval syllogismů a vůbec metody filosofické. A tím již razil dráhu novým myšlenkám, nové době ve spekulaci středověké.

V této době vlivem Eringenovým vzniká spor mezi nominalismem a realismem. Nejznámější z prvých zastánců nominalismu jest Roscelin z Compiègne, který uvedl dialektický nominalism do theologie, čímž ovšem vykopal mu brzký hrob. Byl učitelem v různých francouzských městech, ale učení své šířil jen ústně. Aspoň neznáme žádného spisu jeho. Mezi žáky své čítal i Abaelarda. R. 1092 na koncilu v Soissons musil odvolatí svoje bludy nominalistické v učení o sv. Trojici.

Názory jeho známe ze spisů sv. Anselma a Abaelarda. Roscelin hlásil se k dialektické škole Berengarově, dáváje naprostou přednost rozumu před vírou. Učil, že existuje pouze jednotlivé, individuální. Všeobecné jest pouhá abstrakce — pouhé *flatum vocis*, jak nazvali to odpůrci nominalismu. Pouhou abstrakcí jest myšlení a mluvení, jež netýká se věcí konkrétních. Tak nesmíme mluvit o dílech při věci nerozdělené. Sv. Anselm charakterisuje učení nominalistické slovy: *illi nostri temporis dialectici, immo dialectices haeretici, qui non nisi flatum vocis putant esse universales substantias, qui colorem nihil aliud queunt intelligere quam corpus, nec sapientiam hominis aliud quam animas* (De fide trin. c. 2.)

Nominalistický názor Roscelinův nebyl by vzbudil tolik pozornosti, kdyby nebyl býval způsobil nesprávný závěr v učení o sv. Trojici. Vycházeje z nesprávného předpokladu, že možno dialekticky rozřešiti tajemství trojosobnosti Boží učil Roscelin, že nutno mluvit o trojí podstatě, tedy o tritheismu. Názor ten vzbudil značný odpor mezi theology a filosofy jedenáctého století a vyvolal četné spisy protinominalistické. Hlavní odpůrci nominalismu byli: Anselm z Canterbury, Vilém ze Champeaux a Abaelard, jimiž počíná harmonické spolupůsobení filosofie a theologie, vědy a víry, jež ovládlo celou další dobu.

J. MEZÍRKA:

Časové vzpomínky.

S opravdovou, upřímnou radostí vzpomínati třeba za našich dnů, kde tak urputným, bezohledným způsobem postupuje se proti sv. církvi, škole a katol. lidu našemu, oněch prozíravých mužů, kteří spolek katol. učitelstva založili a o jeho rozšíření mezi učitelstvem a lidem moravským se přičinili.

Doba nynější, kdy nejostřejšími zbraněmi a způsobem nejrafinovanějším proti nábožensko-mravní výchově ve škole se bojuje, dává mužům těm za pravdu.

Dnes každý prozíravý, nepředpojatý katolík musí otevřeně doznati, že bez katolického učitelstva a jeho obětavé práce byli by málem nepřátelé cíle svého dosáhli.

Jen katol. učitelstvu a přátelům jeho jest co děkovati, že katol. lid ze své lhostejnosti, netečnosti a vlažnosti se probudil a — přesvědčiv se přednáškami a články časopiseckými o důležitosti a potřebě výchovy nábožensko-mravní pro mládež, lid a národ — soustřeďuje se slibně v Matici Cyrillo-Methodějské k mocné obraně výchovy této.

Tak místo odstranění a zničení výchovy křesťanské a zavedení výchovy moderní bez Boha a bez náboženství zásluhou a prací katolického učitelstva a jeho přátel z řad kněžstva a lidu postupuje pevně a svorně katol. lid, aby s učitelstvem a kněžstvem svým útoky nevěrectva a volnomyšlenkářstva na náboženství, církev a křesťanskou školu vítězně odražený býti mohly.

Rozpor vyvolaný volnomyšlenkářským učitelstvem mezi učitelem a knězem, těchto dvou tak důležitých stavů při výchově mládeže, od jichž svorné práce ve škole a mimo školu jedině zdárné výsledky výchově očekávati lze, brzy mládež postřehla a následky neblahého rozporu tohoto ukazují se čím dále tím zhoubněji na mládeži naší, která svou nevázaností, svým hrubým chováním a svým požitkářstvím zřejmě a nápadně na sobě ukazuje, kam by výchova bez Boha a bez náboženství lid a národ náš přivedla.

Již nyní pozorovati můžeme na přehojných — arci smutných — příkladech hrubého chování, nevázanosti a úplného nedostatku autority u mládeže pravý opak toho, totiž že výchova volné školy jest neštěstím pro dítky, trestem pro rodiče a kletbou pro národ náš!

Takový a podobný jest konečný cíl volnomyšlenkářské moderní výchovy, pro kterou horuje čím dále tím více pokrokářské a sociálně demokratické učitelstvo naše.

S tohoto jedině správného stanoviska vycházejme, má-li dle pravdy oceněn býti účel spolku katol. učitelstva a jeho vykonaná práce nesoucí se za záchranou nábožensko-mravní výchovy katolické mládeže školní.

Má-li však nastati náprava smutných poměrů, které na poli výchovy mládeže zásluhou volnomyšlenkářského učitelstva zavládly, jest nutně třeba, by i povolané dozorčí kruhy nad školou konečně prohlédly a přesvědčení

nabyly, že vedle vědomostí a dovedností pro život potřebných s péčí a láskou pevně vštěpovány býti musí základy a pravdy náboženství katolického do duše mládeže školní a že bez nich náprava u výchově školní mládeže vůbec nemožna, a dle toho také jednati započaly!

Nestane-li se tak v době nejbližší, pak možno s určitostí tvrditi **že nás katastrofa nemine.**

Jest to za stávajících poměrů úkol těžký, přetěžký, však všechny překážky zdolány býti mohou, když rodina, škola a úřady s moudrostí a obezřetností ve směru tom — nápravu u výchově mládeže za každou cenu zjednati — postupovati budou.

Posud ve směru tom ponejvíce pracovali jsme sami a přec se zdarem; proto zde vidíme důkaz, že i když překážky jsou těžké a síly lidské na to slabé, přec možno kladných výsledků se dopracovati, když silná vůle kroky naše řídí a milost Boží je podporuje!

Který jest cíl katolického učitelstva? Samo sebou se rozumí, že čistě katolický.

Otázka školy pro katolíky svým výchovným účelem jest nesmírné důležitosti; spadá proto z příčiny té bez odporu do povinností a do působení katolické církve.

Církvi katolické nemůže a nesmí býti lhostejno, jakým způsobem na školách mládež katolických rodičů se vychovává.

Ze příčiny té proto každý upřímný katolík právo církve na výchovu plně uznává a také s církví právo to společně obhajuje.

Toto právo církve na výchovu nelze ničím oddisputovati.

Má-li církev katolická zachována býti, musí býti zachována také škola katolická.

Na zachování katolické školy musí proto záležeti vedle katolických rodičů především katolickému kněžstvu.

Proto lhostejnost kněžstva v tomto směru, kterou bohužel sem a tam možno pozorovati, přímo zaráží a jest, abychom pravdu řekli, přímo hříšnou!

Nechci se o věci této dále šířiti, ač bych mohl v tak mnohém směru dosti příklady posloužiti, jak netečnost tak mnohého kněze a jeho bratříčkování se živly přímo protináboženskými velmi snahy — nábožensko-mravní výchovu ve škole zachovati a ji od proudů volnomyšlenkářských očistiti — přímo poškozují a to citelně.

Na straně druhé třeba s celou vážností a opravdovostí čeliti snaze volnomyšlenkářského učitelstva, vzbuditi u lidu a učitelstva zdání, jako by církev katolická vlivem kněžstva všeobecné vzdělání lidu a učitelstvo jako stav snížití chtěla. — Tvrzení toto jest nepravdivé!

Takých cílů katolická církev a katolické kněžstvo nemá a nemělo.

Katolická církev nechce ani všeobecné vzdělání lidu snížití, tím méně učitelstvo jako stav ať v tom neb v onom směru poškozovati.

Účelu toho kněžstvo a církev nemá. Církev a kněžstvo jen, jak již praveno bylo, pracuje k tomu, aby ráz školy křesťanské, a to čistý ráz školy křesťanské, bez jakéhokoliv porušování se strany volnomyšlenkářského učitelstva byl zachován.

A v tom katolické učitelstvo s církví katolickou a kněžstvem jejím jest za jedno l

Katol. učitelstvo s katol. kněžstvem chce katolickou volnou školu, totiž volnou od všeho byrokratismu, která by se volně mohla vyvíjeti, která ale by byla provanuta duchem katol. náboženství — tedy duchem Kristovým. Katolická církev přála vždy a přeje dále vzdělání, ale tomu pravému vzdělání, které ušlechťuje, umravňuje a povznáší, které dělá člověka hodným, pracovitým, snášenlivým, zkrátka řádným občanem v každém ohledu; ale nemůže a nesmí přát vzdělání modernímu volnomyšlenkářského učitelstva, které štve, hanobí a lidu víru béře. Takové vzdělání musí býti potíráno všemi zbraněmi, jelikož ničí mládež, způsobuje rozvrat, rodin a připravuje zkázu národa a říše.

Tyto a podobné nepravdy — nikým a ničím nedokázané — odmítáme s celou rozhodností.

Církev katolická stála u kolébky vzdělání, byla průkopnicí všech kategorií škol a zůstala jich štědrá podporovatelkou až dosud.

Jest opravdu směšné to stálé opakování tisku pokrokářského o nekulturnosti církve katolické.

Takovému a podobnému žvanění člověk s troškou zdravého rozumu více nevěří.

Církev a kněžstvo pracuje k tomu, by nábožensko-mravní výchova u katolické mládeže dále pěstována a zároveň prohloubena byla, by rozšířena byla na všechny předměty školy, jelikož jen prohloubenou náboženskou výchovou bude možno vychovávatí dítky na hodné syny a dcery rodin, národa a církve.

A katolické učitelstvo plně tento směr a způsob výchovy za jedině správný uznává a loyálně s kněžstvem způsob ten také obhájí a pro něj pracuje.

Z příčiny té katol. učitelstvo pokynů a předpisů úřadů církevních ve směru tom přesně šetří a ve smyslu jich snaží se, by rozvázaný přátelský svazek mezi učitelem a knězem opět byl návázán, aby jako dříve i nyní učitel s knězem jako rovný vedle rovného na roli školské ve přátelské shodě a svornosti pracovatí mohli.

Jako učitel nemá býti podřízen knězi, tak nemá býti ani učitel knězi nadřízen, jak to nové zákonodárství provedlo, což za velkou chybu nových zákonů školních považovati dlužno.

Právě tato chyba nových zákonů školních dle soudu mého to byla, která svorné spolupůsobení učitele s knězem podkopala. Následek toho byl, že autorita kněze s jedné strany a autorita učitele se strany druhé otřesena a tím seslabena byla.

Má-li proto bývalá shoda učitele s knězem obnovena býti, jest nutno, by chyba tato byla předem napravena! — Tuto pravdu uznati musí každý spravedlivý a poctivý člověk! V otázkách výchovy mládeže mají se učitel s knězem podporovati, a vzájemně doplňovati, nikdy ale proti sobě pracovati.

Působení učitele s knězem má býti snášenlivé a přátelské. Kde takým je, jsou i výsledky výchovy u mládeže uspokojivé. Bez těchto vlastností jest svorná práce důležitých těchto dvou činitelů u výchově nemožna a výsledky uspokojivé nemyslitelný, jak to denně na mládeži pozorovati můžeme.

Kde se poměry mezi knězem a učitelem přiostrily, všude tam neblaze působí i na mládež.

Jak také možno očekávati dobré výsledky výchovy u mládeže, kde oba činitelé tito proti sobě nepřátelsky pracují, vzájemně se snižující? V takých místech uspokojivých výsledků zdárné výchovy u mládeže nečekejme; v takých místech musí mládež zdivočovati a duševně hynouti. Proto všichni lidé dobré vůle z příčiny té měli by úsilovně pracovati o nápravě nesnesitelných a nejvyš neblahých poměrů těchto!

Jak nám statistika soudní dokazuje, neděly se dříve tak mnohé věci, které pod § zákona trestního spadají, vůbec v mladistvém věku mládeže školní neb brzy v době, když ze školy vystoupila, neb aspoň velmi zřídka, pokud působení učitele s knězem ve škole nebylo protichůdné.

Právě čísla statistiky trestní, tato smutná stále stoupající čísla přestupků, přečinů, krádeží, zločinů, samovražd atd. bít lidu do očí a dokazují drasticky hroznou mravní pokleslost dnešní mládeže školní a volají po nápravě.

Fanatičtí obhájci volné beznáboženské školy — stoupenci to velkou částí stavu učitelského — snaží se arci od sebe odšinouti vinu tohoto mravního deficitu výchovy protináboženské a svádějí vinu jednak na rodiče a jednak na společnost. Námaha tato volnomyšlenkářského učitelstva zůstane vědomým a zlovolným znásilňováním pravdy!

I když se připustí, že tu a tam v rodině následkem nedostatečné výchovy rodičů, neb neblahým rozvratem mezi rodiči mravní zkáza dítek jejich zaviněna byla; tak v jednotlivých případech těchto nelze přece hledati dostatečný omlouvající neb vysvětlující důvod pro rychlý a rapidní sklon mravní úrovně školní mládeže naší vůbec, neb přece rodiče ve svém celku a celý vyspělý národ náš v tak krátké době zvrhnouti se nemohl, aby v takém rozsahu mohl mravní zkázu u mládeže způsobiti.

Aby bylo možno tento nejvyš smutný zjev vystihnouti, třeba vedle částečné pokleslosti tu a tam u některých rodin — hledati činitele jiného, který zde hlavně spolupůsobil a nejvíce vinným jest na smutném zjevu tomto — totiž úmysl volnomyšlenkářstva zavésti na místo osvědčené výchovy náboženské výchovu beznáboženskou na školách.

Škola jest mocným a vážným činitelem při výchově mládeže! Proto § 1. říšského zákona školního důrazně žádá „nábožensko-mravní výchovu mládeže.“ Jest to přece ideální a nejvyšší úkol školy, aby v duchu náboženství, jemuž žáci náležejí, také vychováni byli na hodné lidi a občany.

Po rozumu § 1. třídy říš. zákona školního má proto nejpřednější povinností učitele katolické mládeže býti, aby tuto v duchu náboženství katolického skutečně vychovával.

Hřeší proto velice každý učitel proti rodičům, proti lidské společnosti, proti národu, proti církvi a státu, nevychová-li sobě svěřenou katol. mládež — duchem náboženství katolického.

Jest proto zbytečná snaha volnomyšlenkářských kruhů učitelských, špatné výsledky dnešní výchovy mládeže oddisputovati a je rodičům a společnosti na bedra vhoditi. Zde ať dle pravdy zvolá volnomyšlenkářské učitelstvo a jeho tisk: mea culpa, mea maxima culpa!

Každý rozumný člověk uznati musí plně, že školství naše dosáhlo rozkvětu netušeného v posledních letech svým obsahem a rozsahem učiva — však ve smyslu výchovy nábožensko-mravní škola naše zklamala — zásluhou volnomyšlenkářského učitelstva!

Od učitelstva protináboženského smýšlení a citění jiných výsledků se očekávati také nedalo a také nemohlo, tím méně od učitelstva, které zuřením protináboženským zachváčeno jest. Tuto smutnou pravdu lidu katolickému říci můžeme, ba musíme, by věděli, co od takého učitelstva očekávati mají.

Budovy školní jsou paláce, jest pravda, však také pravdou jest, že z paláců těchto celé houfy odcházejí takých dítek, jimiž trestnice přeplněny jsou.

Co nám platno, umí-li žák číst, psát, počítat, zná-li země- a dějepis, přírodopis, přírodopyt, umí-li rýsovat a kreslit atd., nezná-li však rozdíl mezi mým a tvým, dobře lže, krade at. atd. Čím dareba více vědomostí má, tím lidu a společnosti lidské jest nebezpečnějším!

Smutné výsledky zvrácené výchovy bez Boha a bez náboženství nelze proto více oddisputovati.

Fakt, že pro mladistvé provinilce nové zákony trestní zaváděti se musí, dokazuje, že škola naše ve svém vychovávacím směru zklamala, zvrátila.

A jelikož povolání činitelé k řádění volnomyšlenkářstva ve školách a v tisku nečinně přihlížejí, musí proto katolický lid ve svém celku sám si pomoci a pomůže si, když se v Matici Cyrillomethodějské k mocné ochraně a obraně katolické školy soustředí!

Katolický lide čti, uvažuj a jednej!

JAN STUDENÝ :

Descartesův život a učení.

(Pokračování).

Tento úsudek jest ontologický argument, jehožto vzor nacházíme v scholastice u sv. Anselma. Jest to úsudek z účinku na příčinu, důkaz ze zkušenosti, Descartes ho nazývá a posteriori (metafysický). Naše existence jest jista, jest ale nemožna bez existence Boží: tedy Bůh existuje — důkaz empirický,

oba jsou anthropologické, čerpány z přirozenosti lidské. První podmínkou k ontologickému důkazu jest, že idea Boha jest nutnou a ne libovolnou. Dokud idea Boha v mém nitru je toliko mou představou, dotud je existence Boží má myšlenka a tudíž existence Boží jenom možnou, že by byla nutnou, z toho ještě nevysvítá. Má-li má představa, kterou mám o Bohu Boží jsoucnost dokázati, musí býti více než pouhou představou, nestačí, aby jsoucnost Boží jenom představovala, nýbrž má představa o Bohu musí býti jsoucností samou. Ohlásí-li se tedy idea Boha bezprostředně jako jeho působení, máme přímý důkaz jsoucnosti Boží. Ale za působení Boží mohu představu jen tenkrát považovati, dokáže-li se, že nemůže býti nikterak mým působením, je tedy zapotřebí přísneho zkoumání sebe sama. Odtud teprve poznáme hloubku Descartesovy scholastiky. Představa o Bohu jest idea Bohem mně vštípená (idea innata). Zrovna tak zřejmá, jako jsem já, jest bytost mimo mne; nyní vím, že nejsem sám. Ve větě: cogito ergo sum, byl duch monologicky v sebe pohřížen, tu objeví jednu ideu; tato idea nepraví: ty jsi, nýbrž já jsem a ona vyvolává z tebe jako ze zrcadla jinou bytost než-li jsi ty, bytost lepší. Představuji-li si někoho mimo Boha, mohu mysliti, že opravdu existuje, představuji-li si ale Boha, musím mysliti, že opravdu existuje. Jenom u idee bytosti nejdokonalejší splývá pojem se jsoucností, splývají essentia a existentia v jedno.

Tak jest tedy ontologický důkaz Descartesův v zásadě rozdílný od scholastického. Ne z pouhé idee Boha vyplývá jeho jsoucnost, nýbrž z idee vrozené, která praví: Představa o Bohu jest s mou bytostí původně a nerozdílně spojena. Jistota mé bytosti a poznání Boží jsoucnosti jsou stejně zřejmé. A jako není ve větě „cogito ergo sum“ syllogismu, zrovna tak není syllogismu ve větě „Deus cogitatur, ergo Deus est, nýbrž jsou to rovnice: cogito = sum, Deus cogitatur Deus est. Motiv důkazu je antropologický.

V okamžiku, kdy nabývám jistoty, že jsem bytostí myslící, poznávám též svou nedokonalost, ale začínám zároveň toužiti po dokonalosti. Idea Boha není závislá od mého poznání sebe sama ani od pochopení vlastní nedokonalosti nýbrž vzniká „via eminentiae“.

Proto je však přece idea Boha původní, neboť teprve pozorováním dokonalého spatřujeme nedokonalé idea nedokonalého předpokládá dokonalé, patrně tedy jest, že je idea dokonalého původnější než-li poznání sebe sama; naše sebevědomí má svůj základ u vědomí Boha.

Tak jsou poslední a nejtěžší pochybnosti odstraněny. Jsem jist Boží jsoucností, vím, že mne žádný daimon neuvrhl do světa klamu, vím, že netápám v temnotě. Teď je všechna pochybnost odstraněna, poznání věci jest možným, moje představy nejsou klam, věci jsou takové, jak si je představuji, představuji-li si je jasně a zřetelně.

II.

Klam nemá tedy svého původu v Bohu, nýbrž klameme sebe samy a sice v úsudku. Aby se úsudku stala jistota nebo klam, musíme jej přijmouti, pravdivost jeho tvrditi. Úsudek správný stane se klamem, odmítneme-li ho, z úsudku nesprávného se tímže způsobem stává pravda a obráceně. Toto přijetí aneb odmítnutí úsudků jest věcí našeho poznání, k němuž se sami rozhodujeme, tedy volíme, užíváme vlastní vůle.

Příčinu klamu tedy nutno hledati v rozumu a vůli a nikoli v rozumu samém, neboť ten jest naší, Bohem danou a od něho závislou schopností poznání veškerého. Ale ani vůle sama o sobě není s to, zaviniti klam, neboť jest bezpodmínečnou naší schopností, v pravém slova smyslu schopnost Boží v nás. (Med. IV. princip philos I. 33).

Rozum náš jest omezený, ale není nic, co by vůle naše nemohla buď přijmouti aneb odmítnouti. Jenom vůle — aneb svoboda vůle — jest tak velká, že nemohu si schopnosti větší představit. Vůle jest tedy větší, mocnější než rozum. Vůle se vztahuje i na to, co jsme dostatečně nepoznali, na představy nejasné a chová se indifferentně, zamítá nebo přijímá úsudky a motivuje; ale zajisté se děje beze vší nutnosti, když úsudek o věci, které jsme jasně a důkladně neprozkoumali, buďto přijímáme aneb zamítáme; tvoříme-li však přece takový úsudek, domníváme se jistoty, která vsutku není, to jest my se klameme. Máme-li ale v každém případě klamu možnost, se neklamati, jest klam mým klamem, jest to má vina a klameme se vždy, kdykoliv vůle naše, něco poznati, přesahuje meze naší schopnosti, věc onu poznati. Považuji to za šílenství, pátrati po úmyslech Božích (Descartes v Med. IV). Tu se stýká Descartes se Spinozou, o čemž později.

Klamu-li se tedy, děje se tak mou vinou, nedokonalost v mé přirozenosti neznamená však nedokonalost v přirozenosti Boží. Dokonalosti nenalzáme v jednotlivých částech, nýbrž v celku, jehožto dokonalosti nedokonalost v jednotlivých částech není na újmu. Co by samo o sobě bylo snad velice nedokonalým, může jakožto díl celku býti velmi dokonalým. (Zde se stýká Descartes s Leibnitzem).

Klam jest mou vinou, ale mohu se ho svobodou vůle vystříhati. Zajisté jest však ona svoboda vůle nižšího stupně, která klam vzbuzuje a klameme se pokaždé, kdykoliv vůle bez důvodů úsudek odmítá anebo přijímá, t. j. chová-li se indifferentně k věcem, kterých náležitě nepoznala. Indifference vůle jest tedy nejnižší stupeň naší svobody. Tak se liší od indifferentní, skorem slepé svobody, svoboda rozumová, osvícená, která sama umožňuje mravní jednání, zde pak shledáváme vůdčí myšlenku Descartesovy mravouky: Chceme tvrditi a popírati, až když jsme věci jasně poznali. Dle rozhodnutí jednati jako dle nějakého zákona jest věcí vůle a povahy. „Tímto způsobem nabudeme jakéhosi zvyku neklamati se a v tom záležiti největší dokonalost lidská“.

Na tomto místě pak nutno sledovati Descartesovo učení o tělesech, které již nahoře bylo povšechně probráno. — Jsou tělesa mimo nás? Víra naše, která se zakládá na vnímání smysly, odpovídá kladně na tuto otázku. Avšak pochybnost a zkoumání sebe sama zviklají tuto víru. Z idey Boha vysvítá, že nejsem sám. Jsem nedokonalý, protože jsem omezen, jsem omezen, protože jsem toliko dílem celku, musí tedy mimo mne býti také jiné bytosti ve světě, které si představují jakožto tělesa. Není ale toto představování sebeklamem, jsou opravdu tělesa? Jisto jest, že si je představují, že jejich obraz mi tane na mysli, že si jejich obraz tvořím. Avšak jenom myšlení patří k podstatě ducha a liší se od tvoření obrazů, které k podstatě ducha nepatří. Zdá se tedy, že jenom

vzhledem k tělesům přináležejí duchu našemu tvoření obrazů, které by bez těles možným nebylo. Ale víme zcela jistě, že tvoříme obrazy; tělesa tedy jsou.

Avšak věta tato je pravdě toliko podobná, a tudíž nutno hledati pravdu. Jistější zdá se býti existence těles dokázána našimi smysly. Mám představu čichu, chutě, barvy, zvuku; vím, že představy takové nejsou ze mne, musí tedy býti čerpány z věcí mimo mne, jsou první ze všech představ a tvoří jaksi základ všech pojmů a dokazují pravdivost staré, známé věty: nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu. Avšak pocity smyslové, zdánlivě správné, mohou býti přece chybné, připomeňme si na příklad klamy optické a p. Tedy nejsou ani pocity smyslové nade všechnu pochybnost.

Ale jisto jest, že já pocívuji. Pocity však nejsou plodem ani svého rozumu ani své vůle, schopnost tedy, která je vyvolává, není má. Causa eminens je Bůh, causa formalis tělesa. Byl-li by Bůh jediná jejich příčina, byly by mi moje pocity a jejich vznik věcí úplně nejasnou, byl bych takoruka slepým vůči nim, byl bych klamán. To však je nemožným a je tudíž zcela jisto, že causa formalis spočívá a záleží v tělesech, že jsou tělesa. Otázka nyní zní: Co jsou tělesa.

To jest práh Descartesovy přírodní filosofie; ale napřed nutno stanoviti její metafysický základ na kterém je zbudována. (Meditat VI).

Tělesa jsou tedy příčinou mé představy těles, jsou však od mého myšlení neodvislá, jsou jiné bytosti než-li já a nepotřebují mne k své existenci — bytost pak, která k své existenci jiné bytosti nepotřebuje, nazývá Descartes: substancí. Tělo jest tedy vzhledem k duchu substancí a obráceně. Bytost myslící jest substantiálně od bytosti hmotné rozdílná. Tělo a duch jsou jenom v tomto ohledu substance. Substancí v pravém slova smyslu (bytostí tedy, která nepotřebuje k své existenci ničeho mimo sebe) může tedy býti toliko jenom jedna jediná prabytost.

Bůh jest substancí a sice v neobmezeném smyslu, tělo a duch v relativním smyslu. (Princ. philos. T. 51—52). Substance pak se od sebe podstatně liší, což vysvětluje z vlastností tvořících jejich zvláštní podstatný ráz, který Descartes nazývá attributem. Jenom svými atributy liší se jedna substance od druhé a jenom tak je rozeznáváme. V mezích atributu jsou různá určení možnými: modi, čili modifikace, které jsou nahodilé a proto je jmenuje Descartes: accidente, jsou to změny atributu. Tím jsou pak všechny možnosti poznání vyčerpány. Rozdíly nacházíme mezi různými substancemi aneb i v jediné substancí, a v tomto případě mohou se lišiti atributy od substance aneb mezi sebou zrovna jako modifikace se mohou lišiti od substance aneb mezi sebou, t. j. rozeznáváme tři druhy rozlišování 1) realní (duch, tělo), 2) racionální (duch a myšlení), 3) modální (tělo a tvar aneb tvar a pohyb). Avšak jest ještě mnoho vlastností mimo mody a atributy, které nedlí v tělesech, nýbrž toliko v našich představách a ty právě jsou jedna z nejdůležitějších příčin našeho klamání sebe sama.

Tak na př. považujeme dobu trvání za vlastnost věcem příslušnou. Je tomu ale opravdu tak? Přirovnáváme dobu jeho trvání s pohybem slunce. Čas jest tedy toliko modus cogitandi; tak jsou i všechny všeobecné a

abstraktní znaky veskrze jenom způsob, kterým naše smysly nám dávají předměty pocíťovati. Tyto pocity jsou představy v nás a ostatně nikde, nejsou sice chybné, ale chybným jest úsudek, který si na jejich základě utvořím a ten pak je příčinou nejhlavnější všech ostatních klamů. (Princ. philos. I. 69. 70.)

Realitu těles posuzujeme dle svých pocitů, myslíme, že věci jsou takové jak je pocíťujeme: zemi jakožto těleso nehybné, povrch země jakožto plochu a pod. V tento způsob představ se vžijeme a tím je klam náš dovršen, jsme úplně zaslepeni a přijdeme k domněnce, že jsou jen taková tělesa, která lze smysly chápati. (Princip phil. I. 71/73.) Dle představ řídí se pak naše řeč a chybný způsob náš, představovati si tělesa, zdomácní v řeči, slova vstípi se v paměť a během času vznikne domněnka, jakoby se slovy byly i představy dávno známé a netřeba jich zkoušeti. (Princ. philos. I. 74.) Souhrn těchto článků své soustavy podal Descartes v Princ. philos. I. 75. 76.

Tělesa tedy jsou a sice jsou substance, protivné nám jakožto bytostem myslícím. Poznáním tohoto rozdílu podstatného mezi duchem a tělem končí pozorování sebe sama a začíná pozorování přírody. Avšak jedna okolnost tuto protivu omezuje: představy mohou toliko v duši vznikat a existovati, to ale bylo by nemožným, kdyby tělesa všechna byla naší duši stejně cizí, musí tedy jedno býti blíže spojeno a sice tak dokonale, že ze spojení obou vzniká takořka jenom jedna bytost. Otázkou touto vzniká nový problém a sice anthropologický; zde pak se nejedná o něj, nýbrž o fyzikální.

Co jsou tělesa jakožto taková? Abstrahujeme-li všechny smyslové vlastnosti, zůstane toliko čirá hmota čili rozměr: atribut těles; považují-li však své vlastní pocity za vlastnosti těles, připisují jim takořka povahu vlastní: lidskou: anthropomorfovisují. A proti tomu staví se zásadně Descartesova přírodní filosofie. Mohu si představit těleso bez čichu, chuti, barvy, ale nikdy bez rozměru.

První podmínkou zřejmého poznání přírody jest, abychom si uvědomili, co jest příroda? Musím si uvědomiti svůj vztah k věcem; není předmětu bez podmětu, není osoby druhé bez první. Podmět není dán, nýbrž projev samostatného myšlení. Avšak ani myšlení není věcí danou, tedy ani předmět. Děje-li se tedy vztah mezi předmětem a podmětem toliko projevem myšlení, vznikají předměty jen při tomto projevu. Příroda jakožto předmět jest taková, jak si ji naše myšlení představuje oproti nám t. j., příroda od mé bytosti odloučená, příroda jakožto představa zřetelná a zřejmá. Nelze nám říci, jaké věci jsou, nýbrž jak je pocíťujeme: Descartes přírodu myslí. Těleso jest hmota s rozměrem. Rozměry se mezi sebou liší délkou, šířkou a výškou: dimensemi prostorovými. Rozměr a prostor jsou tedy totožné. (Princ. phil. II. 9. 10.) Jak se ale s větou touto srovnává skutečnost zředění těles? Velikost prostorová, která je totožná s pojmem tělesa, záleží v určitém počtu dílů, zředění pak nezáleží v tom, že by snad těleso dostalo více dílů, že by se díly zvětšily, nýbrž v tom, že se prostory mezi molekulami zvětší. Celý zjev dá se tudíž vysvětliti teorií o průlinách. (Princ. phil. 5—7.)

Druhá pochybnost pak je, že by byl rozměr bez tělesa, tedy prostor prázdný. Nutno rozeznávati prostor prázdný v obyčejném a ve fyzikálním smyslu; v obyčejném není prázdným, ve fyzikálním jest pojem ten contra-

dictio in adiecto. Těleso a rozměr jsou tedy vskutku totožny. Rozměr sahá tak daleko jako prostor. V rozměru není nic nedělitelného, není tedy atomů, není absolutní meze rozměru tedy ani těles; svět těles jest bez konce (nekonečný). Není vícero druhů rozměrů, svět těles jest tedy jen jeden.

Úkolem dalším jest, všechny zjevy které na tělesích pozorujeme, z rozměru vysvětliti, jakožto modifikace rozměru. Všechny modifikace jsou dělení, utváření, pohyby. Tím pak končí Descartes druhý díl svých Princ. philos., praví pak o nich takto: mám za to, že se jiných základů fysiky uznávati nemá a že jiných ani není zapotřebí!“ — Avšak můžeme je ještě zjednodušiti: všechno dělení a utváření je toliko pohybem možné, proto jsou všechny změny ve světě těles pohyby. Filosofie Descartesova je tedy mathematicko-mechanická. Podstata těles jest čistě mathematická (prostor), změny čistě mechanické (pohyb). Co však jest pohyb? Změna místa.

Prostor, který těleso jedno vzhledem k druhému zaujímá jest jeho místo, těleso, které se pohybuje, zaměňuje své místo. Pohyb jest tedy změna místa, při které musí předmět ze sousedství těles ho obklopujících přijíti do sousedství jiného, pohyb jest tedy translaticvní není ani silou ani činem. Z toho vyplývá: V témže tělese jest, v témže čase jen jeden, jemu vlastní pohyb. Není prázdneho prostoru, jakmile tedy těleso jedno své místo opustilo, musí ho jiné zaujmouti.

Opak pohybu jest klid, oba jsou modi, nemohou tedy býti samy ze sebe: první příčinu pohybu nutno v Bohu hledati. K pohybu jest síly zapotřebí, které tělesa nemají. Avšak i odpor vyžaduje síly, proto jest Bůh také první příčinou klidu aneb: hmota jest od něho stvořena v stavu pohybu a klidu, oba jsou tedy hmotě původně vlastními. Svět těles jest dle své podstaty bez síly, z čehož vyplývá, že velikost pohybu zůstává stálou. (Princ. philos. II. 36.)

Všechny zákony přírodní jsou zákony pohybu. Každá změna děje se z příčin zevnějších, pohyb není tedy tělesům původní, nýbrž sděluje se rázem. Zákon setrvačnosti jest odpor svůj stav opustiti, tedy také silou.

Sílu tuto má každý díl hmoty, čím více dílů, tím více síly, množství dílů jest hmota M , velikost pohybu jest rychlost (c), velikost síly tedy Mc . Těleso v pohybu nemůže samo směr svůj změnit, dráha jest přímočárná. Jelikož prázdneho prostoru není, musí při pohybu dojíti k srážce, při které je odpor menší aneb větší. Ze srážky pak vyplývá, že při pohybu dojde k změnám a sice rozeznává Descartes následující případy:

I. Tělesa pohybují se proti sobě. 1. Hmoty a rychlosti jsou na obou stranách stejné. 2. Hmoty jsou nestejné. 3. Rychlosti jsou nestejné.

II. Jedno těleso jest v klidu, rozdíl může býti toliko ve hmotách: 4. Hmota v klidu jest menší nežli hmota v pohybu; 5. hmota v pohybu jest menší nežli hmota v klidu; 6. obě hmoty jsou stejné.

III. 7. Obě tělesa se pohybují stejným směrem. (Princ. phil. II. 56/57. 61/62.)

Tělesa pevná a tekutá. Rozdíl mezi obojimi skupenstvími záleží v tom, že ona při dělení odporují, součásti pak těchto se od sebe odlučují, povolují tlaku, těleso se stává pevným tím, že díly jeho jsou v klidu, při tělesech tekutých jsou v pohybu. Na větě této buduje Descartes své učení o hydrodynamice, které pak jest základem učení o pohybu oběžnic.

Hmota jest pevná nebo tekutá, a není-li pevná, musí býti tekutá, hmoty pevné pak jsou tekutými obklíčeny a díly těles tekutých jsou v stejno-
měrném pohybu, poněvadž jsou odevšad tělesy tekutými obklíčeny, povolují každému pohybu. Těleso pevné vznáší se v tekutině v rovnováze. Přijde-li tekutina do pohybu, unáší s sebou i těleso pevné, které ji v pohybu tom následuje, zůstává však ve svém skupenství, nepohybuje se tedy ve vlastním slova smyslu. To je základní myšlenka Descartesova učení o pohybu oběžnic. Tělesa nebeská se vznášejí volně v prostoru světovém, jenž není čirou prázdnotou, nýbrž tekutinou, která obklíčuje tělesa nebeská se všech stran. Slunce a stálice ostatní mají vlastní světlo, ostatní hvězdy dostávají své světlo od slunce. Hypothesu astronomickou vyvozuje tímto způsobem Descartes ze své hydro-dynamické theorie. (Princ. philos. III. 9.—11. 24.—26.) Až dosud byly tři theorie: Ptolemaeova, Kopernikova, Tychonova. První z nich jest přemožené stanovisko.

Jest slunce aneb země středem soustavy sluneční. Je v pohybu nebo v klidu? O tyto otázky točí se spor mezi Kopernikem a Tychonem. Zde se pak připojuje Descartes ve svých Princ. philos. III. 17.—19. Země jest v prostoru světovém jako těleso pevné v tekutině, jako loď na moři, které se nepohybuje. Uvede-li se tekutina jistým směrem v pohyb, vzniká pohyb kroužící, který strhuje předmět pevný s sebou. Oběžnice neopouští tedy svého místa, které zaujímá ve světovém prostoru nýbrž, jak Descartes Princ. phil. III. 30. praví: „Země stojí v pohybujícím se prostoru světovém.“ Pohyby oběžnic jsou krouživě proudící, jejich středem jest slunce.

Dokázána byla až dosud realnost ducha, Boha, těles. Nyní se obrací Descartes k učení o duši a jejích vášních. V duši lidské nesmí býti nic, co by k vysvětlení potřebovalo přírody. Shledáváme-li však v duši případy, které nelze toliko z myšlení a vůle vysvětliti, stojíme před novým problémem. Vysvětlení samo pak žádá spojení těla s duchem, které můžeme jenom tam nalézti, kde tělo a duch se spojují. — Bytost taková jsme my sami a sice mezi všemi konečnými substancemi jenom my: Problém anthropologický neb psychologický, který obsahuje v sobě problém vyšší. Lidský duch jakožto duch jest bytostí jenom čistě myslící, t. j. myslí zřejmě a jasně a činnost tato má svůj základ ve vůli. Lidský duch jest tedy ve své pravé podstatě vůle. Avšak duch tento jakožto duch lidský, t. j. ve svém spojení s tělem, jest ve své svobodě omezen.

Poznání naše musí z důvodu tohoto býti očištěno, úkol, jenž toliko vůli naší může býti řešen t. j. jest to úkol morální. Spojení těla s duchem jest přirozené, přirozené jsou tedy i následky spojení, pudy, náklonnosti, vášně. Vášně mohou býti příčinou, že se dostane duch do otroctví těla a sice ztrácí duch lidský sám svou nadvládu, jest to proto i jeho vina. Avšak vášně mohou býti i příčinou hledání svobody a poznání; neboť vše co jest přirozené, jest i správné. Proto mohou z vášní vyplývati i skutky dobré,

Zvrhnutí se děje jenom naší vinou. (Zajímavě by bylo, porovnávat učení Descartesovo s různými soustavami filosofie řecké). Vášně jsou rázu trpného, ale každé trpení není proto vášní. Které trpení jest vášní? Duch náš je ve své pravé podstatě činným, činnost jeho je vůle. Duch jest vůle, poněvadž je zdrojem činnosti. Všechno tedy, co se v duši naší děje, aniž bychom tomu chtěli, jest rázu trpného. Sem patří všechny naše mimovolné výkony; proto je také každé vnímání rázu trpného. Všechny percepce jsou trpné, ale všechny percepce nejsou vášně, mnohé vztahují se jenom na ducha a ty nejsou vášně; jiné vztahují se na tělo buď vlastní neb cizí: k těm náležejí pocity smyslové, potřeby a afekce vlastního těla: hlad, žízeň. Obojí jsou soustavy trpné; ale vášněmi nejsou ani představy smyslové ani pudy přirozené. (Les passions de l'âme T. 23. 24.)

Avšak zbývá ještě jeden druh percepčí, při němž zřejmě duch nebo duše sama trpí, ale pod vlivem a prostřednictvím těla, při čemž nejvyšší utrpení uchvacuje tělo a ducha najednou. To právě jsou vášně. Jenom duše, která zůstává lhostejnou při hladu a žízni jest s to, těšiti se, nenáviděti. Avšak takové pohyby duše jsou jenom možné za spolupůsobení těla, jsou to sice duševní stavy, ale dostávají se mimovolně. Descartes je nazývá „émotions de l'âme. Můžeme si je vysvětliti jakožto pocity aneb pohyby duše, způsobené pohybem životní síly.

Z toho je zřejmo, jak velký úkol hrají vášně v soustavě Descartesově. Mimo myšlení a vůle v duchu, mimo pohyb v těle jsou vášně nejdůležitější zjevy, neboť žádají spojení těla a ducha a sice jen ony (toho žádají).

Jenom tělo lidské má duši, tělo ostatní a sice i těla zvířecí jsou pouhé stroje. Duše jest duch, realnost ducha, jeho podstata je jeho sebevědomí; nacházíme-li i při zvířatech pocity smyslové a pudy, musí je Descartesovo učení omeziti na tělo: zvířata tedy pocífuji, ale duše nemají. Z jedné toliko věci vyplývá spojení těla s duchem a to jsou právě vášně. Jaké musí spojení to býti nebo: jaké nesmí býti? Celý mechanismus, jež nazýváme životem, vysvětluje se z přirozenosti těla, nesmíme však považovati duši za princip života. Tomu nasvědčuje již ta okolnost, že mnohé věci neživé, na příklad oheň, mají více pohybu než-li těla živá. Nazýváme-li odloučení duše od těla smrtí, a jejich spojení životem, jest to úsudek ukvapený. Neboť život není následek toho spojení, nýbrž ho předpokládá. Duše může býti ve spojení toliko s tělem živým, proto je při smrti opuštěna a obráceně. (Les pass. T. 5. 6).

Princip života není tedy duše, nýbrž oheň, jehožto palivo jest krev, ohniště srdce. Na zřeteli měl Descartes při této physiologické představě Harveye, podává širší vysvětlení v Medit. V. Víme však že i antická (řecká) filosofie tomu učila. Nejjemnější, nejpohyblivější a nejohnivější částky krve vznikají v srdci jakýmsi druhem destilace a stoupají tepnami k mozku, odkudž se dostanou do nervů a těmi pak do svalů a tyto částky krve právě vyvolávají pocit a pohyb. Descartes je nazývá esprits animaux. (Med. V. Les pass. T. 10—13 16).

Jednotlivé částky těla netvoří však nějaké skupenství nýbrž stroj velmi složitý, jemný, jehožto části si vzájemně slouží: tvoří organismus. Jednotlivé

částky tvoří celek a sice jediný, nedílný celek. Je tudíž nemožno, aby duše s jednou částkou takového organismu byla výhradně spojena, může ale býti s jednou jmenovitě. Který jest tedy orgán duše? Srdce nebo mozek? V mozku mají pocity smyslové své sídlo, nebo vynikají působením esprits animaux. Je tedy zřejmo, že jen v mozku může býti „sídlo“ duše (Les. pass. I. 31.) a sice jen v jednom dílu, v konariu, které leží uprostřed mozku, a sice z těchto důvodů: Naše pocity smyslové jsou dvojí: sluch a zrak. Předmět však jest jen jeden, představa jen jedna. Ale jak mohou dvojí pocity v jednu představu splynouti? Jen tenkrát, spojí-li se v jeden pocit. To je však jen možným, najdeme-li v mozku část, která je jen jedna. Jediný orgán tohoto druhu spatřuje Descartes právě v konariu. (Les. pass. I. 32. 34. 41.)

Vášeň zprostředkují nám poznání, že nejsme pouzí duchové, nýbrž ve spojení s tělem živým; netřeba dělit duši ve vyšší a nižší (rozumnou a nerozumnou.) Duše může nad vášněmi vítězit, vůle naše má k tomu moc. Vášeň jest vždy s představou předmětu spojena, příčina leží však ve způsobu jak předmět pocifujeme t. j. jak se vůle naše k předmětu zachová, nebo jak různý jest způsob našeho chování se k předmětům, tak různé a rozmanité jsou vášnivé pocity. Nejsou to předměty samy, které vášnivé pocifujeme, nýbrž cena předmětu. Z toho vyplývá nekonečné množství vášní.

Přec je však možno, rozeznati základní vášně, jejichžto modifikace pak jsou ostatní. Ony nazývá primitivní, tyto sekundární. Základní ceny věcí jsou užitek a škoda, nebo cena kladná a záporná. Třetí základní cena není ani užitek ani škoda: jsou věci, které na nás novotou dojmu tak mocně působí, že v nás vzbudí vášnivé rozrušení. Vášeň tato jest obdiv. Nemá protivy a jest proto bez žádosti. Všechny ostatní vášně mají za předmět věci, jež se nám zdají býti buď dobro nebo zlo. Základní rysy vášní tedy jsou: obdiv a žádosti.

Žádost chce 1. něco (dobro) míti, nebo 2. něčeho (zla) zprostiti: láska, nenávisť. Dobro i zlo mohou býti přítomná nebo budoucí: touha, která může býti pozitivní i negativní. Máme-li dobro, radujeme se, ztratili-li jsme je, truchlíme. Primitivní vášně tedy jsou: Obdiv, láska, nenávisť, touha, radost, žalost.

Milujeme, co se nám zdá dobrým, užitečným, krásným, milujeme bytosti 1. méně nežli sebe, 2. právě tak, 3. více nežli sebe; ad 1. náklonnost, ad 2. přátelství, ad 3. oddanost. Láska ke krásnu jest rozkoš, její opak ošklibost: vášně nejsilnější, ale i nejklamnější. (Les. pass. II. 79/85.)

Touha byla žádost věci budoucí. Myslím-li, že cíle svého dosáhnu, mám naději, v případě opačném obavu. Nejvyšší stupeň naděje jest jistota, obavy zoufalost. Výsledek závisí ode mne. Je mi voliti prostředky a věc uskutečnit: jest to věcí těžkou, váhám: tak vzniká nerozhodnost. Těžkosti, které se nám stávají v cestu jest nám přemoci; k tomu patří odvah a její opak je zbabělost. (Les. pass. I. 57/69.)

Potká-li zlo nebo dobro (štěstí nebo neštěstí) někoho jiného než-li mne, a těším-li se z toho, vzniká blahopřejnost a škodolibost. Truchlíme-li pro cizí štěstí nebo neštěstí, jest to závist a soucit.

Závist a škodolibost mohou být odůvodněny představou, že si bližní štěstí nezasloužil, a že ho potkalo neštěstí právem: pocifujeme jakési mravní zadostiučinění. Je-li dobrý skutek náš, pojí se k zadostiučinění spokojenost se sebou samým, její opak je omrzelost a lítost.

Vykonali-li někdo dobrý skutek jsme mu nakloněni, prokázal-li je jinému, vděční, prokázal-li jej nám. Zločinec naplňuje nás nevolí, po případě hněvem. (Les. pass. I. 61—67).

Avšak i obdiv má své druhy; vzbuzuje jej něco neobyčejně velkého, nebo neobyčejně malého, tedy: úcta a opovržení. Předmětem úcty a opovržení mohou být toliko bytosti mravní. Nejdůležitější pro člověka je jeho sebecit; při bytostech svobodných je úcty hodným jenom správné užívání svobody. V tomto opanování sebe sama leží naše mravní hodnota, z ní pak vyplývá sebecit. Nesprávné ocenění sebe sama jest pýcha; ze správného však vyplývá pokora; neboť kdo svou svobodu s námahou si vydobyl, zná křehkosti lidské povahy. (Les pass. II. 53/58., III. 149 63.)

Ve všech vášních jest přání jakési obsaženo. Tu pak jest stanovisko, s kterého jsme s to, posuzovati cenu vášní; neboť dle ceny a hodnoty přání dá se posouditi, jsou-li správná nebo nicotná. Správně jednati jest správně žádati t. j. ničeho si přát ne-li správně. Mravouka má naše přání řídití přivykatí nás dobru a odvykatí zlu. Každé přání však, které přesahuje meze možnosti jest bezmocné a nicotné. Obyčejně závisí vyplnění přání nejhonoracnějších nejméně od nás; přání taková týkají se statků pozemských: krásy, moci, slávy a p. Dokud se dožadujeme statků takových, mění se naše nálady od radosti jásavé až do žalu a truchlivosti. Osud předmětů jest osudem našich vášní. Jsouce pod vlivem vášní a tyto opět pod vlivem předmětů jsme nevolni.

S nevolností pak jest spojen nepokoj naší duše, s volností klid. (Les pass. II. 144—148). Správné přání jest tedy toliko možným opanováním sebe sama: Générosité to nazývá Descartes. K tomu je třeba, bychom se dožadovali jenom toho, co nepřesahuje naší síly. Ale jak toho docíliti: poznání sebe sama.

Mezi všemi vášněmi jest jediná s to, dáti naší duši správný směr k poznání: obdiv.

Máme dva prostředky, bychom se vystříhali přání nicotných: opanování sebe sama a vědomí, že všechny naše osudy řídí božská prozřetelnost. (Les pass. II. 145. 161). Descartes si zdánlivě odporuje. V meditacích jest začátek veškeré filosofie: pochybnost, ve spise o vášních: obdiv. První vypovídá válku celé přecházející filosofii, druhá souhlasí s Aristotelem.

Avšak jest obdiv, který předchází každé pochybnosti. Beze všeho obdivu nejsme s to, věnovati celou svou, pozornost jednomu předmětu nemáme ani pravé vůle, předmět poznati, schází nám problém a tím i základ pochybnosti. Z obdivu teprve vyplývá pochybnost.

A jeden druh obdivu jest toliko pochybností možným: sebeúcta. K tomu potřebí poznati sebe sama, zanechati tedy sebeklamu, t. j. pochybovati.

Jsou dva druhy lidí: jedni obdivují se všemu, druzí ničemu, oni z obdivu nevyjdou, tito zůstane stále lhotejní, oni jsou obdivu chtiví, tito obdivu neschopní . . . Obojí jest výstřední (Les pass II. 70—78).

Čím více nás vášně opanují, tím více užijeme radostí života, ale tím více i jeho hořkostí. (Les pass. II. 212.) Jenom jedna moc jest s to, vybavití nás z vášní: poznání. Jenom poznáním nabýváme úplné svobody a svoboda ta jest svoboda duše. Její plod jest jasné a zřejmé poznání, před ní rozplyne se vše nesprávné, zdánlivé. Povznese-li se tedy duše nad vášně zřejmým a jasným poznáním, zvítězila vlastními zbraněmi (Leo pass I. 48).

Tak končí Descartesovo učení vracejíc se k základům, na kterých je zbudováno. (Dokončení).

Vychovatelství.

Typické rozdíly při nazírání. Mnichovský paedagog Weigl obnovil Binetovy pokusy, aby zjistil experimentálně typické rozdíly ve způsobu, jak počínají si různá individua při nazírání, a konstatoval, že třeba s Binetem souhlasiti, když on po svých pokusech, rozlišuje čtyři různé formy typů při nazírání: Popisující typ, který skoro výlučně analyzuje. Co vidí, vše popíše, ale sám nic nepřidá. Spousta detailův a maličkostí je mu vlastní. Pozorující typ rovněž mnoho vidí, ale viděné ihned zpracuje. Citový typ cítí s celkem viděným. Učený typ klade na místo skutečně viděného své vědění, srovnává, zkouší logicky a kriticky. Na to navazuje Weigl didaktické důsledky. Fakt tohoto různého založení napomíná všechny učitele, aby sebe přísně pozorovali; neboť je jasno, že učitel, učitelka onen směr, jemuž jich duševní život náleží, uplatní i v celém vyučování. Jsou tudíž vystaveni nebezpečství jednostrannosti. Byť i bylo žádoucí — a těžko se tomu též vyhnouti, — aby učitel si individuálně své vyučování zabarvoval, přece nesmí tato individualnost převahovati. Učitel musí tolik kontroly prováděti, aby nedostatky prýstící ze založení korigoval a vyrovnával. Pedagogické zpytování svědomí, „die Nachbereitung“, je tu velmi významno a doporučeníhodno.

Učitel popisného typu rád „suše“ vyučuje, vše příliš detailně předvádí; od dětí pak si detailův žádá a citovou a rozumovou stránku přehlíží. V přírodopytu usiluje o přesné a podrobné morfologické, fyziologické popsání, ale biologický výklad bude hodně pomínut. V geografii bude v popředí hydrografická stránka, politické a vertikální rozčlenění, ale „kulturní geografie“ bude odbyta zkrátka. V dějinách je zase obava, že čísla, jména, války budou hráti přední úlohu, a ethické působení látky, vůdčí ruka Prozřetelnosti bude zanedbáno.

U citového typu má zase převahu fantazie, cit. Je rozhodně chvályhodno citovou stránku ve škole co možno pěstiti (jak hlavně Scharrelmann a Gansberg na to mocně poukazují), ale nikdy nesmí se zapomenouti, že nezbytně nutnou věcí je stále míti na mysli pevný stav zákonů v mluvnici, psaní, počítání, přírodopisu, zeměpisu, učebné látky, v náboženství, dějepisu atd. učitel tohoto typu má v tomto směru obzvláště zapotřebí své sebekontroly. Neméně nebezpečno je mu „příležitostné vyučování“ a přílišná volnost oproti učebnému, látkovému a hodinovému plánu.

Učený typ je v pokušení, příliš mnoho vědy, vědecké reflexe ve výklad vkládati, tože od dětí žádati a jim těžké úlohy předkládati. Pokušení to je tím větší, ježto naše učebné plány trpí již samy sebou neobyčejnou hojností látky, a ač se mluví stále o zmenšení látky, přece vždy kladou ne nejmenší cíl, ale největší za vzor. I dobře konstruované a pedagogicky dobře odůvodněné plány upadají do chyby přílišné učenosti a svádějí učený typ mezi učitelstvem k experimentům, které budí podiv rozvážného vychovatele. (Weigl uvádí na př. podrobné předvádění chemických vzorců, pythagorejské věty, stavbu veršů a p.) Je samozřejmo, že učitelé tohoto typu rádi se hlásí do vyšších tříd; tu je jim však sebekontroly dvojnásob zapotřebí.

Nejlepší pro školu je typ pozorovací; soustřeďuje v sobě v jisté míře vlastnosti typů ostatních (mysl pro detaily, reflexi a citovost), tak že harmonické vytváření vyučovacího pochodu se mu nejlépe vydaří.

Speciální didaktické důsledky plynoucí z psychologického poznání různých typů uvádí Weigl i pro vyučování slohové. Především dí — učme se z tohoto poznání uznávati dětskou individualitu a oprávněnost „volného vyprávění“. I když je třeba dítě uvést do jistých forem a jisté řadě mluvných forem třeba zvláštního cvičení, přece je to hřích proti hlubšímu psychologickému poznání, když poutáme a to i na vyšším stupni, žáka na jistou předem již od učitele udávanou formu. Je to něco nepřírozeného; možnosti, již dáváme žákovi, aby volně vyprávěl, musíme vyjítí vstříc potřebě různě se vyjádřit.

I ve volbě temat je třeba vzíti ohled na tuto různost. Themata, která vyžadují popisné zpracování nějakého předmětu, obrazu a p., buďtež střídána s tematy, kde citová stránka by se mohla uplatnit (reprodukce nějakého vypravování, líčení nějaké události), a s tematy poučnými.

Konečně dá se učení slohu i výborně využiti ku poznání individuality žákovy. Z korektury pozná tak učitel i ústní vyjadřovací schopnost žáka. Vidí, proč na př. jedni jsou vhodni ku pojetí citové látky, druzí ku pojetí suše popisného materiálu, a opět jiní ku zpracování látky dovolávající se více reflexe. Není to vždy lhostejnost nebo nepozornost, že žák v jednom případě velmi čile reaguje, v jiném zase velmi těžko je s to, aby učitelé dobře a obratně vyhověl. (Pharus 1912.) L.

Kongres pro křesťanskou výchovu, který pravidelně pořádá světový katolický svaz paedagogický, bude se konati ve Vídni a to v bezprostřední souvislosti s ustanoveným již eucharistickým kongresem v polovině měsíce září. Na tomto kongresu budou se v první řadě projednávatí otázky o poměru paedagogiky a didaktiky k náboženství o laické morálce, o psychologii dítek, o experimentální psychologii, o výchově dívek, o nutné jednotě ve výchově, jejím cíli atd. Pojednání o těchto a jim příbuzných otázkách přijímá sjezdová kancelář Kassianea v Donauwerthe, L. Auer ml. a to v řeči německé, francouzské a anglické. Škoda, že není též připuštěna řeč slovanská, aby tak rovnoprávnost a svornost všech křesťanských paedagogů byla dokumentována! — Císař František Josef I. již prohlásil, že přijímá nejvyšší protektorát sjezdu. Je to první případ v mladých dějinách všesvětových kongresů eucharistických, že korunovaná hlava svou nejvyšší patronací zdar sjezdu podporuje.

Koedukace ve Španělsku. Španělský ministr vyučování Gimeno vydal výnos, jehož třetí bod žádá koedukaci obou pohlaví na všech školách vůbec a to z paedagogických příčin. Jsme ovšem nemálo zvědaví, jak bude společná výchova působiti na horkokrevný španělský lid. Snad se dočkáme, kdy španělská vláda přijde k opačnému názoru a to opět z paedagogických důvodů. Na prvním mezinárodním kongresu pro paedagogiku, který byl od 14. do 18. srpna 1912 v Bruselu a jehož se zúčastnili zástupci všech vrstev a

názorů, všichni účastníci se vyslovili proti výchově obou pohlaví „pro nebezpečí, které nastává následkem koedukace“. Španělští zednáři jsou ovšem jiného názoru.

Kinematografická anketa velmi hlučná pořádána byla ve Vídni. Svoláni na ni ředitelé kinematografů, bioskopů, elektrických divadel a jak všelijak se jmenují, zřízení jejich, průmyslníci toho oboru, zástupci obch. komor, ředitelé divadel, umělci, lékaři, zástupci spolků konkurenčních, výchovných i osvětných, paedagogové, policejní a soudní znalci. Kinematografy obviňovány a souzeny, že šíří nemravnost a zločinnost v mládeži. Bránily se, vyčítaly divadlům ještě větší nemravnost: Přes 1 milion návštěvníků za loňský rok ve Vídni a jen dva případy zločinnosti dokázány; to prý jich jinde při tolika lidech bývá víc. Ale obviňovatelů bylo tolik — skoro všichni mimo majitele kinematografů — že tito konečně neprotivili se censure jakkoliv přísné, jen ať je rychlá, důsledná a rozumná. Lékaři konstatovali dráždivost v samém způsobu obrázku (rychlá akce, rychlý spád děje, žádný výklad, žádné psychologické osvětlení, pouhá animalita zobrazená), nezdravost pro oči nejvýš zhoubnou, paedagogové a kriminalisté konstatují všeobecné znemravňování, osudnější tím právě, že přístup do těchto divadel je snadnější, lacinější a v kteroukoliv dobu denní. Ale na úplný zákaz nikdo se neopovážil pomyslit. — Ať trvá nebezpečí všeho druhu, jen když obchod netrpí.

Sjezd uherského učitelstva, na němž zastoupeno bylo na 10.000 učitelův a jenž žádal o úpravu platův a postavení svého, pozdvihl hlasu též proti nedůstojnému učitelstvu systému maďarisačnickému, jenž podle nařízení Apponyiova pokutuje staré a zasloužilé učitele pouze pro neúspěch maďarisačnické činnosti u nemaďarských dětí. Učitelé žádali za zrušení tohoto nařízení a ohlásili, že nebudou déle trpěti, aby byl kdo špatně kvalifikován pro neúspěšnost maďarisačnickou. Dítka ať se učí každé ve své národní řeči!

Lordmayor londýnský byv tázán, kterou knihu považuje za nejlepší a nejmilejší, odpověděl, že bibli. „Podivuhodná, dva tisíce let stará kniha a přece najde v ní i moderní člověk vše, čeho potřebuje“. Po bibli teprve cení Shakespeara, Milтона atd.

Uherský ministr vyučování hr. Zichy nařídil, aby ve všech školách jednou do roka byl ustanoven zvláštní den, na němž se bude vykládati o boji proti alkoholu. Výklad učiní učitelé a mládež bude míti po něm prázdno.

Boj proti nemravnému tisku. Stesky na prodej a vystavování nemravných a zejména pro mládež zhoubných tiskovin v jednotlivých tabáčních trafikách množily se v poslední době tak, že ministerstvo financí (!) uznalo za nutné zakázati všem tabáčním trafikám prodej a výstavu takových tiskovin, jmenovitě nemravných obrazů a pohlednic. jakož i prodej a výstavu výrobků t. zv. krvavé literatury. Zároveň učinilo ministerstvo financí příslušná opatření pro účinné provádění tohoto zákazu. — Ve druhé polovici naší říše jsou už energičtější. — Budapeštský trestní soud odsoudil 29. ledna rumunského příslušníka barona Stelly a vídeňského agenta Ant. Böhm a pro prodej pornografických knih a obrazů na šest měsíců do vězení. Milenka barona Stelly byla odsouzena pro účast v prodeji na dva dny do vězení a k pokutě K 20. Ještě radikálnější jsou Němci. Berlínskému knihkupci Ad. Geriakemu, který šířil literaturu pornografickou, sadistickou a masochistickou, vyměřeno bylo soudním rozsudkem 1000 marek pokuty, nebo za každých 15 marek den vězení. — U nás nakladatelé krváků a pikanterií se zákonům smějí a — bohatnou. — K tomu příklady z posledních dnů: V Budapešti bylo zatčeno 7 hochů 16 až 18letých právě, když byli na cestě do obce Rakošského sv. Michala, kde chtěli uloupiti automobil a pak s ním jeti do Kakošvaru, kde měli v úmyslu zavraždit a oloupiti tamnějšího statkáře a pak pichnouti do Ameriky. Při výslechu udali, že byli svedeni četbou krváků. — V Berlíně zabavila policie v těchto dnech tři automobily, které obsahovaly 46 balíků nemravných knih a brožur.

Estetická výchova naší mládeže je thema přednášky sekretáře centrální komise pro zachování historických a uměleckých pomůcek JUDr. Luboše Jeřábka, již uveřejňuje „Beseda učitelská“. Pozoruhodná jsou slova autorova: „— — s naším estetickým citěním jsme na tom hůře než v méně pokročilých stoletích nejbližích minulých, ba než v samém zatemnělém (!) středověku. Na štěstí nemusím jíti pro příklady a to takové, které mluví za celé knihy — příliš daleko! Máme v největší naší blízkosti jeden z nich přímo doma. Stačí na př. jediný pohled na dvory i nejvýslunnějších a nejmodernějších našich domů! Jaká tu žije bezmyšlenkovitost, nevkus a prázdnota (jaký to kontrast proti honosné, přeplácané fasádě).“ A dále: „Této umělecké prázdnotě, bezvýznamnosti, šablonovitosti našich domácností odpovídá dodnes až na nepatrné náběhy k lepšímu i celý zevnějšek nových částí našich měst, odpovídá mu až na malé výjimky i zevnějšek našich budov školních. A přece nic tak nezhyzdilo celá naše města, velká i malá, obraz celých ulic, návsi i náměstí, jako nemotorné, beztvárné, celé okolí své přímo ubíjející a utlačující, velikým často nákladem postavené budovy škol obecných, měšťanských i středních. Nic se nedivím, že obce naše i moudří jich konšelé jsou na ně pyšní. — Ale hrozné je, že mládež naše již od nejtělejšího mládí, často i z úst svých učitelů slyší, že jsou to budovy krásné a výstavné — „ozdoba“ města neb místa! — — Jak zhoubně takové příklady, takový strašný klam působil na estetickou výchovu celých generací, nemusím ani šíře vypisovati.“ — S nadšením za to píše autor o stavbách středověkých, o prostranství středověkých dvorů, dvorních traktech, pečlivých a ozdobných, dekorativních výstupcích, malebných lomenicích, průjezdech a schodištích, mohutně a virtuosně klenutých, pavlánech a pavlacích, ozdobených pěknými kovanými mřížemi anebo pěkným dřevěným zábradlím, vzdušných loggiích, sochami pěkně zdobených kašnách a studnicích. — Přece tedy nebyl středověk tak temný, ač se i autor neostýchal při vši chvále středověkého vkusu a estetického citění užití o něm této již příliš ošuntělé fráze.

Vyučování.

Proti jednostrannému dotazování se vydalo pruské ministerstvo vyučování výnos, dle něhož si přeje, aby žáci byli více s a m o č i n n í. Učitel má se méně ptáti a méně sdělovati; žák má více pracovati, sám hledati, bádati, nalézati, mluvíti a pod. Vyučování nemá dít přílišně krok za krokem vésti, ale spíše podněcovati, zahřívati a nadchnouti; učení má býti „kraftbildend.“ Způsob dotazování se u mnohého učitele podceňuje žákovy schopnosti; zapomíná se, že duše ukrývá v sobě mnoho sil zárodečně, které jako síly v přírodě se samy sebou rozvinou, jen když dostane se jim potravy, světla, tepla a vzduchu.

Vývody ministerského výnosu v této věci lze shrnouti v 3 imperativy :

1. Vystíhej se každé zbytečné otázky.
2. Obsahově a formově utvoř svou otázku tak, aby od žáka žádala skutečnou práci.
3. Ohlédni se po náhradku za otázku!

„Pharus“ pozdravuje tento výnos, který dotýká se nejoblavějšího bodu v naší methodice, do něhož zvláště „die Kunstkatesen“, jak v mnohých listech byly uveřejňovány, jen více a více ponořovaly. Leckde se již věřilo, že „die entwickelnde Frage“ je didaktickým všehojem. Duchu svéčinnosti však není většího nepřítele nad přehnané hodnocení otázky.

Nesmíme zapomínati, že příliš mnohé otázky, již se stanoviska ryze psychologického, jsou povážlivým zjevem. Účinek otázky na průběh myšlenkového pochodu u dítěte byl experimenty zkoumán (Stern, Oppenheim a j.) a bylo shledáno, že při samostatné reprodukci toho, co děti na příklad na obraze viděly, bylo jen 5 proc. chybných údajů, kdežto při vyptávání a dotazování 24–33 proc. Příčina psychologicky na snadě. Při mnichovském pracovním školském kursu 1911 bylo též o této otázce důkladně pojednáno a stanoveno, že podobného „ptání se“ třeba se vystříhati při reprodukci bibliických vypravování, historických fakt, článků, které jsou rázu vypravovacího; při rozhovoru o obraze, o názorném předmětu, o mapě a p.; při všech na smysly se obrazejících pracích, které se opírají o pozorování, jež dítě má hromaditi; didakticky pak nemožno je věčné ptání se na stupni, kdy se látka s h r n u j e, neboť otázka rozlučuje, článkuje, roztrhává, a proto na tomto stupni nemůže býti nikdy učebním prostředkem.

Jako náhradek za tázání se bylo doporučováno užívati slůvek: *a? ale? jak? přesto! následovně!*; nebo může býti dána jen povšechná otázka, učiněna povšechná poznámka, na př.: *ještě něco chybí, zapomněl jsi něco, kdo ví ještě něco*; nebo popisuje se na př. obraz zvířete, a dítě nevidělo ještě uší: — jen se řekne: *a uší!* Zájem jeho bude ihned, bez velikého ptání, na ně obrácen. I pouhé ukazování na části názorného předmětu často nahradí nám dlouhé dotazování se; přerušeni věty, nápadné zdůraznění jednotlivého slova, pohyb rukou může býti podnětem k živému žákovskému rozhovoru.

—L.

Návrhy na přeložení konce roku školního z léta na zimu se opakují. Zakončení roku před prázdninami je prý pro žáky velmi nevýhodné: únavou z tepla, vycházkami do přírody lákáni mohou se méně intenzivně věnovati studiu a doplňovací zkoušky po případě opravné zkoušky v této době před prázdninami a po nich jsou pro ně pravým martyriem. Právě před tak důležitým terminem, jako je konec roku, celá škola i učitelé i žáci ochabují a zakončení roku stává se tak čímsi bezvýznamným. Kdyby byl konec roku školního položen doprostřed února, bylo by to mnohem účelnější. Stalo by se to pouze přeměnou charakteru obou běhů a obou vysvědčení. Zimní běh je sám sebou vážnější a pilnější. Žáci by intenzivněji dokončili rok, a výsledek byl by pro ně lepší.

Prázdniny by pak ležely uprostřed roku školního mezi prvním a druhým během. Učivo téhož roku by bylo jimi rozpuřeno a mezera dvou měsíců mohla by slabým žákům po prvním běhu vydatněji posloužiti ku doplnění scházejícího než dnes, kdy po slabém prvním běhu bez oddechu a bez zastávky hrne se učivo druhého běhu. Mezi školním rokem v únoru mohla by býti malá přestávka 3 dny až týden, v níž by se administrační práce a nový zápis žáků vykonaly.

Konec roku v této zimní saisoně byl by už proto dobrý, že ztroskotavší žáci nechtějící se věnovati dále studiím, snáze by nabyli nového zaměstnání s otvírajícím se jarem než je to možno v létě a na podzim za mrtvější pracovní saisony.

Cvik paměti v jednom odboru učebním působí příznivě na výcvik její vůbec, tedy i pro odbory ostatní, tak že memórování, na něž — ač mnohdy je podstatou všeho učení — mnohdy nesmírně se žaluje, není neužitečným naučením, nýbrž opravdovým a trvale prospěšným učením. W. H. Winch, jenž pokusy své konal v obecných školách londýnských, podotýká k tomuto výsledku ještě zajímavou věc, že cvikem paměti mechanické zlepšuje se stejně, ba i ještě více paměť věcná.

Rozumí se samo sebou, že i tento cvik jako každá práce má své rozumné meze u mládeže, ale má-li se tato něčemu naučiti, nelze jí práce té ušetřiti. I není dobrým učitelem ani vychovatelem, kdo jí chce zprostiti této práce, jinak nenahraditelné. Možno

ovšem i nezbytno jest ji usnadňovati, ale nikoliv odstraňovati, neboť domnělé takové lidumilství by se právě na chovancích vymstilo. Přibývající nechuť k práci třeba překonávati jinak než neodůvodněným ubíráním práce.

Proti častým změnám učebnic vydalo ministerstvo vyučování 18. března nařízení, jímž káže, aby se knihy učebné bez potřeby neměnily; kniha jednou schválená má zůstatí aspoň 5 let v užívání. Změna schválené učebnice se dovolí jenom tehdy, bude-li toho vyžadovati nastalý zatím pokrok vědy nebo metody učebné. Učitelské sbory nesmějí žádati o schválení učebnice, již vydal někdo ze sboru nebo nadřízeného úřadu. Schvalovati se budou příště nové knihy a pomůcky jen do konce dubna, tak že od května už bude míti ředitelství školy a rodiče žákův i nakladatelé přehled v změnách pro příští rok nastávajících.

Přípravky při ústavech ku vzdělání učitelů budou zřízeny školním rokem 1912—1913 ve Vídni, Kremži a v Oberhollabruně v Dolních Rakousích, jak svědčí položka uvedená v rozpočtu na letošní rok, již se má hraditi služné učitelů na těchto přípravkách. Tím, že se přidá ústavům učitelským ročník nižší, nepřispěje se nikterak k jejich zdokonolení, které se může státi jedině rozšířením o ročníky vyšší, jak usnesly se též sjezdy učitelstva paedagogii.

Rozhled světem.

Amerikánská výchova má též své slabé stránky, jen že svět málo se o nich dovidá. Chicagská „Večerní pošta“ odkrývá je v jednom ze svých čísel. Znalec velkoměstského školství, píše, má v celku o americkém vzdělání lidu málo správný pojem. Je ovšem v kraji skoro všude škol dost, a školy ty jsou i po několik týdnů v roce dosti dobře navštěvovány; ale učitelské síly, které na nich působí, jsou naprosto nedostatečné, a dle toho i výsledky školské jsou ubohy. Na nejposlednějším shromáždění „National Education Association“ byly nedostatky venkovského školství přetřásány. Superintendent veřejných škol z Kansas, E. T. Faichild, podotkl, že ve venkovských školách ani ne 4. díl žactva dokončí předepsaný učebný běh, ačkoliv tento sám o sobě je zcela nedostatečný. Převážná většina venkovských dětí naučí se tudíž jen chatrně čísti, psáti a počítati. O učitelských silách, tvrdil referent, že v jistém státě 55% učitelek venkovských mělo nanejvýše elementární školské vzdělání. „Jako sbor jsou žalostně nevzdělány a jak dle let tak dle zkušenosti nevhodny.“ A to mohl říci bez všeho odporu! A odporu najíti nemohl, neboť 15—18letá děvčata, která navštěvovala jedině obecnou školu, jsou jako „učitelky“ ustanovovány a vyučují 12 milionů dětí. Jak málo je demokratický státní princip přízniv rozvoji obecné školy, učí New-York, kde ve vyšších místech dozoru školského ještě počet učitelů je větší, ale již v High-Schools polovička míst jest obsazena ženami. V obecné škole jest učitel již jen výjimkou. Každý hledí se z ní dostatí a zvláště nyní, kdy prosazena byla zásada „Stejná práce — stejná odměna“, čímž platy učitelů snížením byly postaveny na roveň platům učitelek. Školní rada z Los Angeles v Kalifornii vydala edikt proti vyučování boxování na vyšších dívčích školách. (Reichspost.)

Americkému školství dostí se naobdivovati nemohli svého času vůdcové morav. organisace učitelské. Bylo jim vzorem, pro který se rozohňovaly často jejich časopisy. — Za krátkou dobu dovidali jsme se však o poměrech v americkém školství zpráv zcela opačných, které se divně vyjímalý vedle oficiálních chvalo zpěvů organisačních listů. Že v Americe (Spoj. Státech) jsou místa učitelská obsazena skoro samými ženami, poněvadž mužové za tak nízký plat, jaký je ve Spoj. Státech obvyklý, sloužiti nechťejí, a že většina

vyučujících osob považuje svůj stav toliko za přechodné zaměstnání, od něhož v příznivém okamžiku radostně prchá do zaměstnání výnosnějších, to ovšem se tenkrát neuvádělo. Kde jsou za takových poměrů podmínky pro zdárný vývoj method vyučovacích a klidného působení ve škole? O nic lepší není ani vysoké školství americké! V „Přírodě“ jsme četli článek o úpadku studia chemie v Americe a naproti tomu byl konstatován netušený rozvoj chemie v Německu, které do Spoj. Států importuje spousty chemikálií hlavně barviv; příčinu viděl pisatel v intenzivnější vědecké práci na universitách německých. A v denních listech byla nedávno tato charakteristická zpráva: Americké university mají špatnou pověst a v Evropě pohlíží se na doktorát americký jako na méně cenný, ne-li bezcenný. To hněte americkou vládu, pročež nařídila vyšetřování v této věci. Vyšetřování vede jako delegát vlády dr. Babeock, který podal již první část své zprávy veřejnosti. Práví v ní, že jmenovitě v Chicagu a Washingtonu jsou university učiněnými „továrnami na doktory“. Ve Washingtoně na př. stačí prostě zapsání do čtyř libovolně volených kursů k dosažení filosofického doktorátu, ovšem za příslušné taxy, které jsou při tom hlavní věcí. Přednášky navštěvovati není třeba. Kandidát prostě zakoupí si od university za přehnaně vysokou cenu předepsané učebnice kursů, které si zvolil, načež po uplynutí nějaké lhůty (tři, čtyř měsíců) prohlásí na čestné slovo (!), že díla četl a probádal, zaplatí 375 K a je doktorem! Ani formální zkouška nějaká se neřádá. V Louisianě podobným způsobem propůjčovali do nedávna filosofický doktorát i úplně nevzdělaným osobám. Také jsou v Americe zvláštní doktoráty matematiky, architektury atd. Ty jsou dražší obyčejně za 340 dolarů (1750 K) a jejich „nabytí“ trvá déle: až 9 neb 11 měsíců! V Chicagu samém je celá řada „universit“. V Americe si může založit universitu každý, to je soukromou věcí jednotlivce. V chicagské ulici krčí se pod pyšným názvem „Národní lékařská universita“ vysoké učení o 2 posluchárnách. K nim ještě přistupuje fyziologicko-bakteriologicko-lučební a mikroskopická laboratoř o jedné místnosti. Dále operační sál zvíci obyčejného obytného pokoje. Na této universitě může se každý beze všeho předchozího vzdělání stát „doktorem veškerého lékařství“, má-li 1750 K. Profesorský sbor této university sestává z několika „doktorů“ z téže továrny. Majiteli jejími jsou dohromady rektor, sekretář a pedel. Také právnické fakulty v Chicagu jsou zajímavé. Jsou vesměs učilišti večerními. Jejich večerní kursy trvají tři léta, načež následuje promoce. Stojí pouhých 1500 K. Poměry tyto se vysvětlují tím, že k vykonávání lékařské nebo advokátní praxe nevyžaduje se doktorátu. Lékařem nebo „právníkem“ (advokátem) může býti každý. Nyní teprve chce vláda v těchto věcech učiniti nějaký pořádek. Zdá se, že to bude práce dosti těžká.

V Dánsku byla zřízena zvláštní akciová společnost, která se stará o stravování školních dětí, jichž rodiče jsou právě bez práce. Akcie jsou po 20 K. Majitel akcie má právo, aby jedno dítě po 80 dní dostávalo výživnou a dobrou stravu. — Město Vídeň podporuje Ústřední spolek pro stravování školních dětí roční subvencí 100.000 K. Spolek stravuje více než 10.000 dětí.

Celibát učitelek ve Švýcarsku. Zrušení celibátu se ukazuje jako nepraktické a pro školu škodlivé. Rada kantonu Curyšského se usnesla nedávno 137 hlasy proti 54, aby celibát učitelek byl zaveden. Dosavadní provdané učitelky budou sice ponechány na svých místech, ale která by se příště vdala, zbavuje se tím sama služby.

Obžaloba francouzské beznáboženské školy s kompetentního místa. Ve francouzském městě Mansu byli popraveni dva vojáci pro vraždu selky, která je pohostila. Jeden z nich, jménem Tisseau, zanechal svému obhájci list, jenž byl uveřejněn tiskem a působil veliký rozruch. Vrah mimo jiné v něm píše: „Ve škole nás učil učitel, že rodiče mají na děti moc pouze obmezenou, že nemají práva jich trestati, že krádež, provedená na rodičích, není zločinem a že se ani našimi zákony netrestá. Učitel nám říkal, že Boha

není, kříže jsme ve škole neviděli, v polích jsme kříže káceli. Tomu jsme byli v laické škole vyučeni . . . Každého boháče jsem pokládal za zloděje majetku, který vlastně náležel nám chudým. Začal jsem záhy krásti a byl jsem konečně dopraven do polepšovny, kde jsem se žádnému řemeslu nenaučil. V řediteli ústavu poznal jsem člověka surového, též bez náboženství, který námi pohrdal a dával nám surová jména. Z polepšovny jsem vyšel jako vyškolený lotr, jenž choval k lidstvu zášť. Na štěstí setkal jsem se v žaláři v Mansu s knězem, který mi vyložil, jaký má účel náš vezdejší život, čehož jsem dosud neuvážil. Mě nejdříve zkazila škola a pak kamarádi. Kasárna dokončila, co mi dosud k lotrovství scházelo. Srdce mi krvácí při pomýšlení na mé dobré rodiče, kteří si takového zármutku ode mne nezasloužili. Prosím vás, pane, dojděte k nim a potěšte je! Řekněte jim, že jsem se zásluhou kněze polepšil. Budu se za ně modlití, pevně očekávaje, že se s nimi shledám“. — Nikdo povolanejší nemohl pádněji beznáboženské školy odsouditi. I liberální francouzský tisk jest nucen to přiznati.

O curyšském dr. Foerstrovi a jeho resignaci, píše freiburská liberální „Liberté“: „Dr. Foerster má sotva 40 let, ale jméno jeho zná celý svět. Foerster vyrostl jako volno-myšlenkář, ale svými studii se přiblížil ku křesťanství. Moderní anarchismus na vysokých školách přesvědčil jej, že třeba je znovuzřídití zásadu autority. Dr. Foerster na universitě se odcizoval vždy více neplodnému protestantismu a přibližoval se katolické církvi. A nyní anarchisté vědy, jeho kollegové, se do něho pustili, což Foerster dlouho snášel s trpělivostí mudrce. Začaly se o něm roznášeti klepy, jež jej konečně pohnuly, že se svého místa vzdal. Foerster požívá veliké úcty též u věřících protestantů. Curyšský páteční list posílá za odcházejícím kollegou velikou a zaslouženou chválu. Padl za oběť úřednímu ostrakismu. Byl sice na universitě zářivým světlem, ale odepřeli mu titul mimořádného profesora“. Snášenlivost volnomyšlenkářů ukázala se zase v plném světle. Nic nového pod sluncem.

Na výchovu vydávají evropské státy dle Flamariona 3—bkrát méně než na účely válečné. Tak připadá na 1 obyvatele ve francích: ve Francii 20 na válku a toliko 3·5 na výchovu, v Anglii 18·6 — 3·1, v Holandsku 17·9 — 3·2, v Sasku 11·9 — 1·9, v Bavorsku 11·9 — 2·6, v Prusku 10·2 — 2·5, v Rusku 10·2 — 0·15, v Dánsku 8·8 — 0·15, v Itálii 7·6 — 1·8, v Belgii 6·9 — 1·6, v Rakousku-Uhersku 6·8 — 2·3, ve Švýcarsku 4·1 — 4·2.

V Srbsku není gymnasií plně klassických; všechna gymnasia jsou tam reálná, t. j. latina začíná až v 3. třídě, řečtina až v 5. třídě. Místo řečtiny však může si žák voliti francouzštinu a tak ovšem téměř nikde se řečtině neučí. V 7. a 8. třídě učí se žáci ruštině. Snaživý gymnasista srbský ovládá tedy kromě latiny i němčinu (té se tam učí jako u nás), francouzštinu a ruštinu. Na reálkách latina odpadá a francouzština začíná už ve 3. třídě. — Každá střední škola má svého honorovaného lékaře (480—840 dinarů ročně; dinar je asi 1 K), ustanoveného ministrem osvěty; lékař vede přehled o zdraví žáků, koná přednášky hygienické a léčí zdarma chudé studenty. — Je tedy v Srbsku střední školství lépe utvářeno než u nás, kde ze strachu před důkladnou reformou nastává stále větší tříštění.

Německou střední školu reklamuje pro 150.000 (!) Němců žijících pryč v Haliči spolek ustavivší se ve Lvově s názvem: „Deutsche Mittelschule für Galizien“. Spolek vyzval německé organizace školské v Rakousku ke sbírkám, z nichž bude možno střední školu založiti.

Bán Cuvaj, učitelstvo a školství v Chorvátsku. Že si bán Cuvaj získal chorvatské učitelstvo udělením 25% přídatku k jeho dosavadním platům a že si pomocí učitelstva získati chce i lid chorvátský, je viděti z četných učitelských deputací u bána a z bánových řečí při těchto deputacích. Bán učitelstvu lichotí a slibuje, žádá ho, aby lidu sdílelo jeho záměry, aby lid uklidňovalo, že nechce panovati násilím, nýbrž zavéstí jen

pořádek v zemi atd. — učitelstvo zase v deputacích děkuje bánovi, vychvaluje jeho snahy a slibuje horlivou podporu atd. Co bán v Chorvatsku špatného provádí, o tom učitelské listy chorvatské ani nedutají. Za to s velikou pochvalou oznamují všechny činy, jimiž chce bán vzdělání lidu prospěti. Tak zejména nové nařízení o kursech pro analfabety, jež bán 5. března t. r. nařídil ve všech obcích, kde není dostatečný počet škol a kde je mnoho analfabetů. Povinné kurzy takové jsou pro děti 12—15leté v zimě od 1. listopadu do konce února a v letní době od 1. července do 15. srpna. V kursech mají vyučovati učitelé za odměnu (nejméně K 1.50 za hodinu), a náklad hraditi mají obce, jimž vláda udělí pomoc. — Poměry mezi národem a učitelstvem v Chorvatsku jsou podle toho prapodivné.

Krematorium v Praze. V Praze se jedná o nový veliký hřbitov. Projekt mezi jiným uvádí též krematorium o dvou pecích v podzemí, nad nimiž má býti obřadní síň pro 400 osob s mechanickým propadlištěm pro rakev. Hřbitov bude vzdálen od Prahy 8 kilometrů.

Něco na světě jediného lze nalézt ve východním Prusku, totiž jednotřídní školy s jedním učitelem, čítající 150—200 žáků. Německý „Posener Lehrerzeitung“ uvádí data ze škol katolických: Grembanin (kraj Kempen) 183 žáků, Jurkowo (Kraj Kosten) 212 žáků, Konty-Maciejewo (Kraj Kosten) 212, Oporowsko (Kraj Lissa) 178, Westrza (kraj Ostrovo) 177, Kajev (kraj Pleschen) 163, Posadovo (kraj Gostyn) 169, Wilkonice (kraj Kempen) 170, Siedlemin (kraj Jarotschin) 162, Sady (kraj Posen-West) 180, Lubosin (kraj Samter) 178 atd. dlouhá ještě řada jmen a podobně vysokých cifer. O něco méně žáků mají jednotřídky evangelické. K tomu podotýká „Germania“. Školy označené jako evangelické jsou úředním podvodem. V těchto školách je při nejmenším 80 ze sta dítek katolických, jež však se vedou jako evangelické s učitelem evangelíkem. Tak vypadá pruská kultura a úřední pravdomluvnost.

Pomník Fererovi byl v Bruselu odhalen, o čemž židovský „Berliner Tagblatt“ přinesl zprávu. Pomník byl postaven z příspěvků volnomyšlenkářů z celého světa. Protestantský farář Howart měl zásvětnou řeč. Na pomníku pozvedá se Genius — jako symbol vzdělanosti, jenž v ruce drží plápolající pochodeň. K zasvěcení byly též pozvány Fererovy dcery a delegáti z celého světa. Byla-li též zastoupena Praha, nevíme. Haeckl zaslal souhlasný telegram. Při odhalení pomníku anarchistovi krásně se vyjímal pastor, jenž měl nadšenou řeč. Pozvali též bruselského rabína, jenž však pozvání odmítl.

Samovolná germanisace a maďarisace Slovanů ve školách. Slovanské školství je proti školství německému velice nevyvinuté a nedokonalé — již ten fakt přivádí na tisíce Slovanů z Rakouska, Ruska, ze států balkánských atd. do škol německých. Přidruží-li se k tomu ještě pocit, že Němec je skoro všude pánem a Slovan sluhou nebo aspoň člověkem podřízeným, je v tom druhý podnět k samotnému odnárodňování v německých školách. V Chorvátsku na př. není německé řeči v úřadech naprosto třeba, a přece v Záhřebě chodí děti profesorů, bohatých obchodníků, zemských školních inspektorů atd. do tamní soukromé německé (protestantské) školy. Za to děti chudáků potřebných, aby jejich děti dostaly knihy a potřeby školní, chodí v Záhřebu do školy maďarské. U nás byly a jsou namnoze ještě dnes podobné poměry. Německé školy jsou mnohým bohatým Čechům pořád lepší než české a chudáci posílají do německých škol děti proto, aby dostaly boty nebo šaty a aby naučivše se německy staly se — pány. A podobně je tomu v Bosně: počátkem tohoto školního roku otevřena byla druhá maďarská škola v Bosně a to v Mostaru (prvá byla zřízena v Sarajevě), do níž se přihlásilo 40 žáků. Či jsou to děti, když v Mostaru a celé Hercegovině vůbec Maďarů není?

LITERATURA.

Dr. F. X. Novák, Kněžské problémy. Aforismy. Ve Vídni 1912. Nákladem vlastním. Stran 390.

Vzácná kniha, jakých málo v naší literatuře! Kniha hluboká a vroucně procítěná. Každá myšlenka vytryskla z hlubin srdce autorova. Duše kontemplativní podává tu výsledek svých rozjímání. Forma jest po většině pádná, úsečná, parabolická, jako řeč Písma, někdy však (— vlivem bezpochyby častého studia spisů mystických —) až příliš přemělkovaná a tím i poněkud nejasná.

„Ve chvatně se předstihujícím návalu novinek, knih, brožur, časopisů; v prudkém žáru strannických zápasů, politických hesel, vědeckých předstihů a náboženských rozporů ztrácíme zájem patřiti do hloubky, obraceti oči své dovnitř. Co povrchní a snadné, co chvilkové a třpytné, co zábavné a příjemně lechtající, připadá nám již přirozeně bližším a lákavějším.

Avšak kniha „Problémů“ nechce býti lehkým románem, ani pestrým feuilletonem, kniha „Problémů“ povstala meditací i předpokládá zase meditaci, a její poslední cíle odnášejí se k „Pahrbkům Věčným.“ Slova, jimiž p. autor sám charakterisuje své „Problémy.“

Většina probíraných problémů je rázu všeobecného. Týkají se nejen kněží, ale všech vzdělanců vůbec. Tak kapitoly: Bůh, Věda, moderní věda a víra, Církev, Pessimismus, Problémy pohlavní, Duchovní život. Jsou to také nejkrásnější a nejhlubší strany knihy, k nimž možno připočísti ještě nádhernou kapitolu: Celibát. Kapitoly Reforma a Revoluce jsou příliš nejasné, neurčité, zastřené. Chápu p. autora, že úzkoprsost našich poměrů, „kde by snadno mohlo býti vztahováno k osobám, co poctivě miněno jen o věcech“, bránila mu vysloviti se určitě, ale přílišnou nejasností může zase vzniknouti více zmatků než úplnou otevřeností. Alegorii, obraz může si leckdo vykládati zcela jinak než žádá autor, zvláště je-li obraz až příliš umělý (— reforma a život —). —

Velkolepé myšlenky, hodné věru nejvyššího svého předmětu, pronáší p. autor v kapitole první: Bůh. Skutečně orlí perspektiva! „Při kořenech lidstva stojí Bůh. Začněte, kteroukoliv otázkou lidskou. Začněte lidským právem. Lidskou povinností, cílem, původem Nechcete-li zůstat na povrchu, nemáte-li ve vzduchu zůstat viset, skončíte Bohem. Náš život zbudován nad tajemnými tůněmi. Souhrn těch tajemství jest Bůh. Bez Boha tma v úkol nás. Tma vzhledem k cíli člověka. Tma vzhledem k nejzákladnějším pravdám a pravidlům života. Tma vzhledem k samým základům našeho bytí. Bůh jest, který nás pozdvihuje a šlechtí. Příroda jest němá Nemůže člověku nikdy Boha úplně nahraditi lidstvo, myšlenka, snaha všelidská. Tím méně příroda Náš poměr k Bohu záleží ve dvojím momentu: v poznání Boha a přilnutí k němu skutky jemu libými Hledání pravdy přibližuje nás k Bohu jako konání dobra V té míře, v jaké stoupá upřímnost i vroucnost našeho spojení s Bohem, stoupá i vnější a vnitřní naše hodnota lidská. Nikdo nemůže se vyhnouti Bohu. Čím hlubší duch, tím mocněji jím zmitá otázka Boha. Největší filosofové, ale i největší básníci a největší světci dlivali

nejvíce v blízkosti Boha. Již hledati Boha jest čin mravní Od počátku světa plny byly mysli lidské Boha.“

Kapitola druhá: Věda, moderní věda a víra dokazuje nejlépe vážnost a svědomitost, s jakou p. autor ke každé otázce přistupuje. Jsou tu místa prozrazující naprosté proniknutí nejvyšších otázek vědeckých. Theoretický problém vědy a víry rozebrán tu velmi pěkně. Také poměry vědy moderní vylíčeny jsou se vzácným pochopením. „Co jest protestantismus ve víře Kristově, jest moderní věda ve vědě vůbec.“ Vystihující jsou zmínky o dnešní filosofii a systému Kantově. „Moderní filosofie, zvláště po Kantovi, jest filosofie anorganická, odervaná od organického spojení s celkem, s lidstvem, se životem. Všecko anorganické má tendenci rozpadnouti se v částky menší a menší, od sebe neodvislé, nic společného mezi sebou nemající. Ve vědě moderní se ta snaha nazývá kletbou specialismu roste úžasně učenecký, v duši své rozervaný, ano duševně obmezený proletariát, který bude brzo nebezpečím pro lidstvo.“ Velká syntéza byla a jest desideriem dnešní doby — to krásně ukazuje p. autor. Přál bych si jen určitějšího doplnění, že snahy synthetické mocně již v poslední době pronikají, že novoidéalismus ve filosofii, nové proudy v biologii, psychologii, paedagogice a vůbec na vrcholcích lidského myšlení a snah značí již obrát, vyšší pojetí vědy i života, obrození zapadlých v triumfech hmoty idealů Kristových.

Nádhernou apologií církve jest kapitola třetí. Vzácné a novou formou podané myšlenky o úkolech a právech církve svaté. Co jest církev? „Jest vtělení světového problému náboženského. Z Kristovy vůle a moci, na jeho místě stojí církev v centru tohoto problému všech problémův. Jest proto i nejprvnější, nejvyšší, jediná, nenahraditelná moc v říši pravdy vůbec, v říši ideálních snah lidstva, v řešení nejvyšších lidských problémů kulturních. Jeť majákem pro všechny, kteří hledají dobro a pravdu. Církev jest vtělení nejvyšší autority na zemi. Nám je církev jako tabernakl, v němž jest uschováno Nejsvětější. Boží moc vtělená v lidskou slabost. Hlas nebesky ve spojenectví země“

Zdravé a na nejvyšš časové myšlenky jsou v kapitole „Pessimismus“, zdravé a časové jak nahoru tak dolů. Zvláště se mi zamlouvají stránky o theologickém studiu a theologické vědě.

Kapitolky o celibátu, o problémech pohlavních jsou skutečně perlou celé knihy. Tak vzácných slov a tak povzbuzujících a působivých četl jsem dosud málo. Jsou to stránky přímo unášející svou orlí perspektivou, svou perspektivou věčnosti. Dr. Novák, jako v „Pohledech“ (V Brně 1902), tak i zde ukázal se mistrem ve znalosti lidské duše. „Idea celibátní jest idea výše kleru, ideální výše církve.“

Poslední dvě kapitolky: Právo a poslušnost a Duchovní život jsou rázu více polemického, ale přece plny nadšené lásky k věci, zvláště kapitola poslední vrcholící ve slovech: „Kdo chce zapáliti, musí hořeti.“ — —

Z české filosofie. Ve svém „Úvodu do filosofie“ napsal jsem větu: „Nástin dějinného vývoje české filosofie ukazuje nám, že duše česká od prvých počátků samostatného hloubání filosofického až po dobu dnešní byla vždy silně nábožensky založena, že výjimka, již tvoří pozitivistické (naturalistické) snahy prof. Krejčího, jest jen dotvrzením pravidla. Tento dějinný vývoj jest mi důkazem, že filosofii budoucnosti může býti v Čechách jedině novoidéalism.“

Tento historicky odůvodněný můj názor na filosofii českých dějin, všude vzbudil značnou pozornost. „Kritik“ moji knihy v „Pozoru“ přímo zuří nad tímto názorem. Píše silná slova jako: „římský člověk“, „církevníci“, „plvání“, „středověké jařmo“, „fantasmata“, „škandál“ atd. atd. a tvrdí, že „pravý opak tvrzení Kr. je pravdou: celý vývoj české filosofie . . . nese prý znaky realismu“. Realismem, jak z celé řady citátů, jež proti mému názoru uvádí, patrně, rozumí naturalism, což i při Krejčím a Drtinovi výslovně uvádí. Pišef „člověk vrací se k naturalismu“.

Nuže, jaký jest vlastně „duch českých dějin?“ Naturalism nebo idealism jest filosofii českých dějin?

Slyšme názor, ne „římského člověka“, nýbrž vynikajícího přírodovědce a filosofa českého, univ. profesora F. Mareše. V pražském „Přehledu“ podrobil důkladnému rozboru „Zakl. psychologie“ profesora Krejčího a přichází k těmto důsledkům:

„Naturalism . . . strhuje člověka dolů a drží při zemi, připomíná mu stále jeho anorganický původ: prach jsi země. Vývojová theorie v ponětí naturalistickém vykládá život jako cosi mechanicky povstaleho, bez zasahování zvláštního životního činitele: člověk stejné kvality jako zvíře, jen něco větší mozkový plášť; připomíná člověku stále bestii; vývojová theorie směřující nazpátek proti vývoji, uvádějící vše lepší na větší kvantitu horšího, protijakostná. Celý naturalism jest proti povznesení člověka nad přírodu; přirozený spojenec všech mocí antikristových, bránících povýšení člověka za syna božího.

Věda má sloužiti životu a ten jest tvoření. Naturalism popírá tvořivost člověka a života vůbec; život jest mu naopak vytvořením nutného přírodního dění . . . Naturalism jest metafysika, vykračující si jako fysika, jako věda o absolutním dění přírodním. Ku překonání naturalistické metafysiky třeba kritiky lidského poznávání . . . Kant vyvrátil naturalistickou metafysiku z kořene.

Jako každá metafysická víra, má též naturalism své fanatiky, kteří jej vnucují jako vědecký názor světa. Naturalism popírá chtějící a volící subjekt, lidskou osobu; prohlašuje člověka za pouhý psychofysický objekt. Ale tu se vzpříčí naturalism každému vědecky nezkaženému člověku . . .

Naturalista větrí mysticism všude, kde se uznává ještě jiná pravda, kromě skutečnosti objektů. Mysticismem jest mu, uznává-li se platnost a pravdivost citu, kterým osoba prožívá své činy a oceňuje jejich hodnotu.“

A tu přichází protikulturním mocem znamenitá pomoc od naturalismu, který se představuje jako poznání vytvořené přírodní vědou, osvoboditelkou lidského intelektu. Nikdy nebylo horší zrady. Zrůda přírodní vědy, naturalism konající reakcionářskou službu pod pláštěm osvěty a volné myšlenky. Naturalism hlásající nezmenitelnou nutnost přírodního dějství, v jehož řetěz příčin a účinnů nic psychického, nic ideového, nic tvůrčího nemůže zasahovati.

Co jsou proti těmto ocelovým poutům, ukutým jménem exaktní vědy přírodní, vetché úvazky starého „osudu“, vůle a milosti boží? . . . Volný myslitel hlásající naturalistickou dogmatiku nemá se co báti oněch chytrých mocí, třeba se i stavěly proti němu! neboť právě veřejný odpor kryje dobře službu, kterou jim koná.“

Die Charakterfehler des Kindes. Eine Erziehungslehre für Haus und Schule von Dr. F. Scholz; nově vydáno I. Trüperem.

Spis rozhodně i pro učitelstvo výborný. Trüper dí správně v předmluvě: „Die ungeheure Flut der pädagogischen Literatur beschäftigt sich vorwiegend nur mit den Problemen der intellektuellen, aber selten mit denen der Charakterbildung, und wenn ja, dann geschieht es meistens unter didaktischen oder schulbildnerischen Gesichtspunkten.“ Dobrych spisů o výchově v užším smyslu je rozhodně málo. Trüper příčinu toho vidí v tom, že pedagogická literatura převážně vyšla z rukou školských odborníků, čímž školské stanovisko bylo vždy oním hlavním měřítkem. Kdybychom si však, jak již i Pestalozzi a Dörpfeld hlásali, si uvědomili, že „die vorbildlichste und Normgebendste Erziehungsanstalt nicht in der Schule, sondern in der Familie zu suchen ist“, pak ovšem knihy o výchově byly by jinak psány, — a Trüper má pravdu, že i „manche Schulbildung“ by pak jinak vypadalo.

Uvedená kniha patří k této skupině. Studuje dětskou duši v jejím normálním i abnormálním rozvoji, udává prostředky, kterak dítě postupně vésti, aby z něho, pokud to lidskému úsilí je možno, byl vypěstován zdárný a prospěšný člen lidské společnosti. Vývody autorovy jsou vědecky zaručené, řeč je prostá a jasná a poutavá. V rukou intelligentních rodičů vykoná mnoho dobrého; a i v rukou každého učitele. V. LANKAŠ.

Diskusi o učitelské akademii zakončil před valnou schůzí M. C. M. prof. dr. Kratochvíl v „Našinci“ zrekapitulováním důvodů, jež pro Akademii uvedeny, a vyvrácením námitek odpůrců Akademie. Dle slibu v předešlém čísle našeho listu podáváme výsledek diskuse. — Důvody, jež uvedeny pro t. zv. Učit. Akademii jsou v podstatě tyto:

- a) vyhoví se touze učitelstva po vyšším vzdělání;
- b) urychlí se úkol M. C. M.;
- c) usnadní se stránka finanční;
- d) vychová se učitelstvo vědecky i vnitřně zdatnější;
- e) výběrem profesorů „Akademie“ z řeholí, kněžstva světského i laiků uskuteční se nejlépe ideál krásného spolupůsobení kněze i laika;
- f) postupem doby možno zříditi i čtyřročníkový ústav, uzná-li se toho potřeba a dostáčí finance. Důvody tyto sesíleny vyvrácením námitek,

U všech kulturních národů pozorujeme v poslední době snahu požadovati střední školu za přípravku pro učitelské akademie, ať již v takové či onaké formě. Časopis „Křesťanská Škola“ přinesl v čís. 1. zprávu, že v Luxemburgu i jinde hodlají zrušiti učitelské ústavy a zříditi nové. Ku přijetí do nových těchto ústavů bude se bezpodmínečně vyžadovati absolvování střední školy. A konečně naše rakouské ankety o reformě učitelských ústavů sledují skoro též cíl:

Přeměnu nynějších učitelských ústavů na jakousi pětiletou střední školu, jež by byla přípravou pro učitelské semináře při universitách čili jinými slovy pro „Učitelské Akademie“.

Že dnešní úroveň žactva nynějších paedagogii nevyhovuje, mohli by dosvědčiti právě učitelé, kteří přednášejí paedagogiku. Jest možno mluvit o filosofii, psychologii, noetice atd. žákům, kteří nemají k tomu pražádného předběžného vzdělání? Prof. dr. Jos.

K a c h n í k, který byl po 8 let ředitelem ústavu učitelek, mohl by nám zajisté nejlépe pověděti, jak chápali filosofii chovanci učitelského ústavu a jak absolventi středních škol v I. ročníku bohosloví. A že jest a musí býti rozdíl obrovský mezi vyučováním profesora s akademickým vzděláním a profesora se zkouškou způsobilosti pro školy měšťanské, není snad třeba vůbec dokazovati! Věda žádá přípravu!

Tvrdí-li se, že akademii učitelskou o jednom nebo dvou ročnicích nelze dle platných zákonů zříditi, tož pravím jen tolik. Říšský školní zákon ze dne 14. května 1869 § 68 stanoví, že může ústavu učitelské zřizovati každý, kdo k tomu státně uznanou způsobilost prokáže a takovému ústavu může ministr vyučování uděliti právo veřejnosti, když učitelské síly byly zemskou školní radou potvrzeny a když se vyučovací plán od plánu státních ústavů podstatně neliší. Což platí dle § 7. 2. odst. organizačního statutu pro ústavu učitelské z r. 1886 i o soukromých ústavech neúplných.

Projektovaná dvouroční Akademie nijak by se podstatně od plánu státních ústavů nelišila, nýbrž právě na těchto plánech by se zbudovala. Zmíněný organizační statut § 64. 9. odst. předpisuje, že při zkoušce dospělosti k vyučování na obecných školách u kandidátů, kteří se vykáží maturitním vysvědčením školy střední nekoná se zkouška z předmětu, z nichž jest v maturitním vysvědčení známka. Známky ty se prostě přenesou do vysvědčení dospělosti učitelské a zkouška koná se jen z těchto předmětů: paedagogika, hra na housle, klavír a varhany, zpěv, krasopis, hospodářství, školní zdravotnictví, methodika školy elementární, hospitace na škole cvičné, methodika náboženství, počtů, jazyka českého, přírodopytu, po případě kreslení, tělocvik, nebylo-li jim na střední škole obligátně vyučováno.

Vědomosti z těchto předmětů může kandidát 19 let starý dle téhož § 64 odst. 4. nabýti buď studiem privátním nebo návštěvou jiných ústavů než jsou čtyřleté ústavu učitelské.

Když tedy návštěvou jiných ústavů dle minist. nařízení vzdělání toho nabýti lze, nemůže ministerstvo zřízení těchto jiných ústavů zabraňovati, nýbrž naopak podporovati, po případě jim dle uvedeného § říšského školního zákona i právo veřejnosti uděliti.

Ovšem musila by býti při Akademii i cvičná škola aspoň trojtrídni.

Celá tato příprava absolvuje se na kursu jednoročním 30 hodinami týdně, tedy ve dvojroční Akademii v 15 týdenních hodinách. Ostatní čas zbyl by na předměty mimořádné: apologetiku, úvod do filosofie a psychologie, dějiny církevní, dějiny filosofie, národohospodářství, sociologii a po případě i jiné discipliny. Vzpomeňme, že žádané svrchu zmíněné předměty jsou vlastně spíše dovednostmi (hra, zpěv atd.) než předměty vědeckými. Nuže, jak mnoho dalo by se dobrého vykonati pro rozum i srdce chovanců ve předmětech mimořádných!

Námítka, že ve 2 letech nebylo by možno na zchovalé abiturienty středních škol působiti, aby se z nich stali stateční katoličtí učitelé, jest naprosto nesprávná. Jak mohou novicové v klášteře býti oblékáni po jediném roce? Jak mohou bohoslovci býti vysvěceni po pouhých 4 letech?

Katolické učitelstvo vyslovilo se na zemské konferenci r. 1910 pro „Učitelskou Akademii“ s předpravou školy střední. Že pak při dnešním nadbytku absolventů učitelských ústavů jediné „Učitelská Akademie“ dovedla by dostatečně konkurovati, jest více než jisto.

Žunkovičův spis o Rukopisech, v němž kritické vydání Rukopisu Zelenohorského, Královédvorského a Písně pod Vyšehradem bude doprovázeno statěmi literárně-historickými a obrannými vyjde v těchto dnech. Kniha bude ozdobena malířem Jano Koehlerem. Na spis již nyní upozorňujeme. Vyjde v Olomouci, Dolní náměstí č. 17. Redakce „EVY“.

Vědecký kurs katol. spolku učitelského bude uspořádán letos začátkem prázdnin. Kurs bude filosofický. Podá se celkový systém křesťanské filosofie se stručným přehledem dějin filosofie vůbec. Získání první odborníci filosofičtí ze Sdružení katol. profesorů českých. Bude to první extenze nového tohoto spolku a krásný zajištěný krok ke kulturní činnosti veřejné. Prozatimní program vypracován v tom smyslu, aby všechny disciplíny filosofické projednány byly od odborníků.

Tak o metafysice promluvil by Dr. P. Vychodil, o ethice a sociologii professor Dr. Josef Kachník, o psychologii Dr. Černocký, o noetice professor Dr. Špaček, o kosmologii professor Dr. Škrabal, o aesthetice professor Dr. Hruban a Úvod do filosofie s kratičkým přehledem dějin podá professor Dr. Kratochvíl. Definitivní program jakož i doba budou oznámeny v čísle následujícím.

Časopisy „VYCHOVATELSKÉ LISTY“ a „KATOLICKÝ UČITEL“ byly napadeny z Prahy v „ČECHU“ ze dne 5. května 1912. Místo zbytečné polemiky odpovídáme, že my na Moravě jsme zvyklí pracovat na vinici Kristově, že dovedeme i pro dobrou věc trpěti. Mají-li v Čechách chut se škorpiti, nemůžeme jim v tom zabrániti, ale prosíme, aby nás nechali na pokoji. Fructus spiritus charitas, patientia, benignitas. (ad. Galat.)

Vysoké studium žen. Česká učitelka slč. Kamila Spalová prohlášena byla letos v lednu doktorem filosofie. — Ubývání medicek v Německu se od nějaké doby pozoruje. V loňském letním semestru studovalo na všech německých universitách celkem 3764 žen; z tohoto počtu studovalo pouze 549 medicinu, což činí pouze pětinu všech studujících žen, kdežto před několika lety celá polovice všech studentek oddávala se studiu lékařství.

Proti hlasům žádajícím zavedení latinky místo fraktury v Německu zvedl se místy houževnatý odpor, jehož mluvčí v časopise „Zeitschrift für pädagogische Psychologie“ und experimentelle Paedagogik“ na celých 14 stranách dokázal, že pro Němce je fraktura přece jenom sacrosanctem kryjícím se s pojmem němectví; běda tomu, kdo by se opovážil vymyslet něco praktičtějšího nad nepraktickou „německou“ frakturu!

Analfabeti na Ostravsku. V uhelném reviru ostravsko-karvinském bylo provedeno šetření, kterým měl býti zjištěn počet horníků analfabetů. Poněvadž ve všech závodech nebylo možno šetření provést, je výsledek kusý. Zjištěno bylo celkem 2660 osob, jež neumějí ani číst ani psát. — Dle národnosti bylo 2420 Poláků, 227 Čechů a 12 Němců. — Jak je to jenom možno dnes při všeobecné povinnosti školní!

Berlínská policie objevila v domě jistého kupce školu zlodějů. Kupec přijímal schopné mladíky za školné předem zaplacené do své školy, kdež byly zvláště ustanovenými „odborníky“ vyučováni ve vloupání a plížení, zacházení pakliči, vytlačování okenních tabulí a jiných předmětech. Náboženství bylo z této moderní školy vyloučeno.

Výsledek vykonaných odborných zkoušek pro školy měšťanské v roce 1910. (Dle výroční zprávy c. k. zemské školní rady v Čechách.) Z 8052 učitelů školy obecné appro-

bováno 126 učitelů, t. j. 1·406 proc. Z 2054 učitelek školy obecné approbováno 46 učitelek, t. j. 2·234 proc. — Pánové, dohánějte !

Hovorna Besedy Učitelské vybízí v prvním čísle svého nového ročníku s novým programem k debatě o thematic: „Celkové výsledky osmileté návštěvy školní jsou skrovné, ba mnohdy nepatrné. Proč?“

Kdyby si takovou debatu dovolil „klerikální“ časopis, to by bylo píchnutí do vosího hnízda! Jsme velmi zvědaví na odpovědi.

Pokroková výchova nese ovoce. Dcera dra. D e d k a, advokáta ve Zdoukách, která dovršila 14. rok věku svého, oznámila c. k. hejtmánství v Kroměříži, že vystupuje z katolické církve a stává se bezkonfessní. Patrně na ni působil dobrý příklad dcery notáře Paliardi z Mor. Budějovic, která před třemi lety tuto novou výstřední modu ženskou zahájila.

Děti v Praze ubývá. Loni bylo zapsáno na všech českých školách pražských (ob. i měšťan.) 21 306 dětí, na všech německých školách 2.116 dětí. Letos pak na českých 20,772, na německých 1688 dítek.

Ubylo tedy 466 dětí v českých a 478 v německých školách — úhrnem 944 dětí. Na Prahu je to dost!

Prázdniny na středních školách. Ministr vyučování se rozhodl upravit prázdniny na středních školách, dívčích lyceích, ústavech ku vzdělání učitelů a učitelek, školách obchodních a námořnických. — Hlavní prázdniny budou od 16. července do 15. září. Na ústavech, kde se konají zkoušky maturitní, privatistů a přijímací, bude prázdný v posledních 10 dnech školního roku.

Vánoční prázdniny budou od 24. prosince včetně do 2. ledna.

Velikonoční prázdniny od středy před svátky až do úterý po svátcích.

Pololetí končí v sobotu před 16. únorem, po níž následující pondělí a úterý Pro Halič, Tyroly a Bukovinu budou stanoveny výjimky.

Proti alkoholismu. Ministerstvo kultu a vyučování vydalo za souhlasu ministra vnitra výnos, aby na učitelských ústavech byla věnována při vyučování tělovědě a školní zdravotědě zvýšená pozornost škodlivým a zhoubným účinkům požívání alkoholu. — Chovanci se mají seznamovat se snahami hnutí abstinentního a střidmostního.

Katechetská skupina jednoty duchovenské pro diecesi brněnskou konala v uplynulém roce 7 řádných schůzí a 3 mimořádné. V oněch debatovalo o nejvhodnějších učebnicích Liturgiky a Církevních Dějin pro školy měšťanské, podáno dobrozdání o novém diecesním kancionálu „Cesta k věčné spáse“ a požádán nejdůst. Ordinariát, by pro školy měšťanské dovolil vydati kancionálek vedle předepsaného s notami také i bez not. Podáno upozornění knihkupcům brněnským, by neobjednávali budoucně katechismů z c. k. knihoskladu v Praze, nýbrž, — jak předepsáno jest — z Vídně. Sestavovány příklady na vyjasnění jednotlivých otázek katechismu z Písma sv. i z životopisů svatých. Ve schůzkách mimořádných sestavili jsme si podrobný plán učiva na týdny a hodiny pro jednotlivé ročníky školy obecné i měšťanské. Doplnili jsme si osnovu učebnou pokud toho bylo nutno letos ve 2. a 3. školním roce, — kdež konati se bude (letos ještě v obou) první sv. zpověď a první sv. přijímání — vsunutím přípravy na oboje sv. svátosti a vhodným upravením dosavadní nařízení, dokud nejd. Ordinariát sám toho neučiní. Vydali jsme sádrový model Božího Hrobu a vymohli jeho biskupské schválení. Radili jsme se o zřízení katechet-

ského musea, v němž by našel každý z kněží vhodné poučení a vlastní názor o jednotlivých pomůckách učebních pro náboženství jako sbírek obrazů biblických, liturgických, map, modelů, knih a j. Blahovůlí jednoty duchovenstva, jež věnovala nám přes 300 K, uskutečňujeme počátkem února 1912 svůj plán a přikročujeme ku faktickému zřízení katechetského musea v Brně. Celé množství různých předmětů již objednáno a zatím bude v Benediktinském knihkupectví na příhodném místě vystaveno. Ideálnímu porozumění duchovenstva našeho, jež na valné hromadě své jednoty (8. února t. r.) dalo návrhu ústředního výboru svoji úchvalu, jakož i výboru samému neváháme vzdáti nejpočetnější a nejpřírodnější dík. Zařízení „katechetského musea“ ujal se známý pořadatel katechetské výstavy naší při brněnské synodě, professor Ant. Bartoš. R—ý.

Vypsání ceny míru. Rakouská mírová společnost vypisuje 7 cen (od 50 do 200 K) pro učitele za nejlepší práci pro školu na 1—2 vyučovací hodiny určenou. Práce budtež přeloženy také do němčiny. Thema: „Jak oslavíme se svými žáky 18. květen?“ (Vzpomínka na 1. haagskou mírovou konferenci). Rozsah práce nebudiž větší než 3000 slov (tiskový arch). Lhůta do 15. září 1912. Dotazy přijímá: Kancelář rakouské mírové společnosti ve Vídni I, Spiegelgasse 4.

Německý pravopis. V „Zeitschrift für paedag. Psychologie“ čtete: Pokus o jistotě v pravopise německém, o němž referoval O. Kosog ve spolku pro školní reformu ve Vratislavi, ukázal na veliké obtíže s nimiž se německý pravopis přes to, že již dvakrát byl zreformován, setkává dokonce i u lidí vysoce vzdělaných, natož pak teprve u školních dětí. Zpravodaj psal nejprve sám těžký diktát z nějaké učitelské příručky a zjistil potom, že se dopustil 5 chyb. — Hůře to dopadlo, když se svolením professorovým diktoval stať tu kursu 30 kolegů. Mužové udělali v diktátu 4—22 chyb, průměrem 13. — Osm paní, které měly vzdělání z vyšší dívčí školy, s nimiž potom pokus učinil, odvedly práci s 13—30 chybami, průměrem 24. Deset pánů s akademickým vzděláním, mezi nimi docenti z university, dopustilo se 14—30, průměrně tedy 24½ chyb. — Práce studujících slečen vykazovaly 12—21, průměrně 16 — studentů 14 až 32, průměrně 21 chyb. — Nadučitel, jenž se pokusu účastnil, měl v práci 18 chyb.

Úplné celoroční kursy pro kandidáty učitelství na školách měšťanských. Vynesením vys. c. k. min. kultu a vyučování ze dne 10. března 1912 čís. 8085 (intim. 24. III. 1912 čís. II. A. 790/1 z. š. r.) povoleny právě úplné kursy pro všechny tři odbory škol měšťanských i předmětů vedlejších. Řízením kursů pověřen prof. A. Smíšek a za docenty získání a potvrzení tito pp.: Fr. Švadlenka, prof. c. k. uč. ústavu v Praze (paedagogika), MUDr. Ant. Kollinger, městský lékař na Smíchově (hygiena), Ant. Smíšek, prof. c. k. I. stát. reálky na Kr. Vinohradech (čeština-grammatika), Dr. Albert Pražák, c. k. prof. st. reálky na Žižkově (čeština-literatura), Dr. Fr. Machát, c. k. prof. gymnasia v Praze II. (zeměpis a dějepis), Dr. Aug. Bayer, c. k. prof. reálky v Žižkově (přírodopis), Dr. Jaroslav Jeništa, prof. c. k. akadem. gymn. v Praze (fysika a chemie), Jindřich Dvořák, c. k. prof. I. stát. reálky na Král. Vinohradech (rýsování a deskriptiva), Josef Vinš, c. k. prof. I. stát. reálky na Král. Vinohradech (matematika), Viktor Klein, c. k. prof. I. stát. reálky na Kr. Vinohradech (kreslení a modelování), Josef Hnilička, řed. a maj. obchod. školy (krasopis, počty občanské a písemnosti), Dr. Josef Holub, c. k. prof. c. k. učitel. ústavu v Praze (němčina), Josef Mleziva, zkoušený učitel těsnopisu česk. i něm. (psaní strojem a těsnopis). Vys. ministerstvu předložené a schválené osnovy kursů byly vypracovány na moderních a vědeckých základech; pro zopakování a nacvičení látky zřízeny semináře a laboratoře. Podrobné informace podá p. t. interestedům — dámám i pánům — a přihlášky přijímá správa kursů Praha II., Školská 10., II. p. (Místnosti kursů.)

